REFERENI OKVIR KOMPETENCIJA ZA DEMOKRATSKU KULTURU

Knjiga 2

Deskriptori kompetencija za demokratsku kulturu

Savet Evrope

Englesko izdanje:
Reference Framework of Competences for Democratic Culture

ISBN 978-92-871-8575-4
(Komplet iz tri dela)

Prevod ovog dokumenta je pripremljen uz pomoć sredstava zajedničkog projekta Evropske unije i Saveta Evrope, «Kvalitetno obrazovanje za sve.»Stavovi i mišljenja izraženi u njemu predstavljaju odgovornost autora i ni na koji način ne izražavaju zvanične stavove Evropske unije ni Saveta Evrope.

© 2020 Savet Evrope. Sva prava zadržana.

Licencirano Evropskoj uniji pod uslovima. Nijedan deo ove publikacije ne sme biti preveden, reprodukovan ili prenet, ni u jednom vidu i ni na koji način, elektronskim (CD, internet itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili neki drugi vid skladištenja informacija ili njihovog smeštanja u sisteme za dalje preuzimanje, bez prethodne pismene dozvole Direktorata za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Fotografije: iStockphoto.com
Dizajn naslovne strane: Odeljenje za izradu dokumenata i publikacija (SPDP), Savet Evrope
Izdavaštvo Saveta Evrope
(*Counci of Europe Publishing*)
F-67075 Strasbourg Cedex
http://book.coe.int

© Savet Evrope, april 2018
Štampano u Savetu Evrope

Sadržaj

UVODNA REČ	5
PREDGOVOR	7
ZAHVALNOST	9
UVOD	11
POGLAVLJE 1 – KLJUČNI DESKRIPTORI	15
POGLAVLJE 2 – KOMPLETAN REGISTAR VALIDIRANIH DESKRIPTORA	25
POGLAVLJE 3 – RAZVOJ, TESTIRANJE I RANGIRANJE DESKRIPTORA	51
ZAKLJUČAK	55
DODATNO ŠTIVO ZA PROUČAVANJE	57

Radi lakšeg navođenja, Model kompetencija za demokratsku kulturu se nalazi na unutrašnjoj strani korica ove publikacije.

Uvodna reč

Demokratski zakoni i institucije mogu da funkcionišu samo kada se zasnivaju na demokratskoj kulturi. Iz tog razloga je obrazovanje ključ. To su zaključci Trećeg susreta šefova država i vlada Saveta Evrope održanog u Varšavi 2005. godine. Na toj osnovi, naša organizacija je dobila zadatak da „unapredi demokratsku kulturu među našim građanima". Za ovo je najvažnije obezbediti da mladi ljudi usvajaju znanja, vrednosti i jačaju kapacitet da budu odgovorni građani u modernim, raznolikim, demokratskim društvima.

Od tog trenutka, države članice EU su preduzele niz inicijativa u ovoj oblasti. Ono što je nedostajalo jeste jasno usmerenje i razumevanje zajedničkih ciljeva građanskog obrazovanja. Naš Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu je osmišljen da premosti taj jaz.

Hitna potreba za ovakvim dokumentom je posebno jasno izražena nakon mnogobrojnih terorističkih napada širom Evrope u poslednje vreme. Obrazovanje je srednjoročna ili dugoročna investicija u sprečavanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije, ali posao mora da otpočne sada. U tom svetlu, Model kompetencija (koji se nalazi u Knjizi 1 Referentnog okvira) jednoglasno je podržan na 25. zasedanju Stalne konferencije ministara obrazovanja Saveta Evrope održanom 2016. godine u Briselu.

Ovaj Referentni okvir je rezultat opsežnih konsultacija i provera u državama članicama Saveta Evrope i šire. Izgrađen je na zajedničkim načelima naših demokratskih društava. On definiše alate i kritičko razumevanje koje učenici na svim nivoima obrazovanja treba da steknu, kako bi imali osećaj pripadništva i sami na pozitivan način doprinosili demokratskim društvima u kojima živimo. Na taj način, ovaj dokument nudi zajedničko usmerenje za delovanje obrazovnih sistema, uz poštovanje raznolikosti pedagoških pristupa.

Svrha ovog Referentnog okvira jeste da podrži države članice EU u razvijanju otvorenih, tolerantnih i raznolikih društava kroz njihovo obrazovanje. Nadam se da će one prihvatiti ovaj alat i da će ga koristiti.

Thorbjørn Jagland

Generalni sekretar
Saveta Evrope

Predgovor

U kakvom društvu će naša deca živeti sutra? Važan deo odgovora na ovo pitanje leži u obrazovanju koje im danas pružamo. Obrazovanje ima suštinski važnu ulogu u izgradnji budućnosti i odražava onu vrstu sveta koju želimo da pripremimo za generacije koje dolaze.

Demokratija predstavlja jedan od tri stuba Saveta Evrope i njene države članice ne bi trebalo nimalo da oklevaju u nastojanju da ona ostane ključni temelj za naša društva u budućnosti. Naše institucije mogu biti čvrste, ali one će istinski demokratski funkcionisati samo ako su naši građani potpuno svesni ne samo svog prava glasa već i vrednosti koje naše institucije oličavaju. Potrebno je da naši obrazovni sistemi i škole pripreme mlade ljude da postanu aktivni, angažovani i odgovorni pojedinci – složena i multikulturna društva i društva koja su u stalnom razvoju i u kojima živimo ne mogu da funkcionišu bez toga. U praskozorje kvantnog računarstva i veštačke inteligencije sve je važnije da naša deca raspolažu vrednostima, stavovima, veštinama, znanjem i kritičkim razumevanjem koje će im omogućiti da donose odgovorne odluke o svojoj budućnosti.

Početnu tačku za izradu Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu Saveta Evrope predstavljalo je uverenje da priprema za demokratsko građanstvo mora biti jedan od glavnih zadataka obrazovnih sistema, škola i univerziteta. To znači osigurati da učenici znaju i razumeju izazove s kojima se suočavaju i posledice svojih odluka, šta su sposobni da urade, a šta treba da izbegavaju da čine. Da bi sve ovo uradili, oni ne samo da treba da poseduju znanje već i odgovarajuće kompetencije – a svrha Referentnog okvira jeste da utvrdi šta su te kompetencije.

Sam Referentni okvir se sastoji od tri knjige.

Knjiga 1 sadrži Model kompetencija – kako ga je utvrdio multidisciplinarni tim međunarodnih eksperata nakon širokog istraživanja i konsultacija. Tih 20 kompetencija je podeljeno na četiri oblasti – vrednosti, stavovi, veštine i znanje i kritičko razumevanje, a uz njih su date i informacije o istorijatu modela, načinu izrade i kako je zamišljeno da se koristi.

Knjiga 2 sadrži niz izjava koje postavljaju ciljeve i ishode učenja za svaku kompetenciju. Cilj tih deskriptora jeste da pomognu zaposlenima u obrazovanju da osmisle situacije učenja u kojima mogu posmatrati ponašanje učenika u odnosu na datu kompetenciju. Deskriptore su dobrovoljno proverile škole i nastavnici u 16 država članica.

Knjiga 3 nudi smernice o tome kako se model kompetencija može koristiti u šest obrazovnih konteksta. Nova poglavlja će biti blagovremeno dodavana.

Referentni okvir je ponuđen kao instrument koji treba da inspiriše individualne pristupe u nastavi kompetencija za demokratsku kulturu ne odstupajući od zajedničkog cilja. Iako ne postoji obaveza da se koriste ove knjige na utvrđen način, namera je da one posluže kao koherentna celina i preporučujemo zaposlenima u obrazovanju da se upoznaju sa celokupnim konceptom pre nego što se odluče za sopstveni pristup u skladu sa svojim konkretnim potrebama i kontekstom.

Veoma sam ponosna što mogu da predstavim ovaj Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu našim državama članicama. On je rezultat posvećenog rada i primer konsultacija i otvorenosti uma. Nadam se da će ga mnogi od vas koristiti u duhu u kome je ponuđen – kao doprinos naporima da se potrudimo i stvorimo društvo u kome bismo voleli da naša deca žive.

Snežana Samardžić-Marković

Savet Evrope
Generalna direktorka
Direktorata za demokratiju

Zahvalnost

Autorskom timu

Referentni okvir kompetencija za demokratsku kulturu razvilo je Odeljenje za obrazovanje u saradnji sa sledećim međunarodnim ekspertima:

Martin Beret
Luiza de Bivar Blek
Majkl Biram
Jaroslav Fatlin
Lars Gudmundson
Hiligje van't Land
Klaudija Lenc
Paskal Mompon Gajar
Milica Popović
Kalin Rus
Salvador Sala
Natalia Viskrensenskaja
Pavel Zgaga

Odeljenju za obrazovanje Saveta Evrope

Načelnik Odeljenja: Sjur Bergan

Načelnik Sektora za obrazovnu politiku: Vilano Kiriazi

Glavni menadžer projekta: Kristofer Rejnolds

Pomoćnice: Mirej Vendling, Klodin Martan Ostvald

Na podršci i pomoći

Odeljenje za obrazovanje Saveta Evrope posebno zahvaljuje sledećim licima na podršci:

- Žosep Dajares i Ester Rabaza Grau, stalnim predstavnicima Kneževine Andora u Savetu Evrope od 2012–2017;
- Žerman Dondelindžer†, Jindrih Frič i Ejten Žijar, predsedavajućima Upravnog odbora za obrazovnu politiku i praksu Saveta Evrope 2012–2018;
- Ketevan Natriašvili, zamenici ministra obrazovanja, Gruzija.

Projekat za izradu Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu je imao aktivnu i finansijsku podršku ministarstava obrazovanja Andore, Belgije, Kipra, Republike Češke, Gruzije, Grčke i Norveške.

Odeljenje za obrazovanje takođe izražava zahvalnost Evropskom centru Vergeland i Interkulturalalnom institutu Temišvara za veliku pomoć u obuci i pilotiranju projekta.

Za pojedinačne doprinose

Odeljenje za obrazovanje Saveta Evrope duguje zahvalnost sledećim pojedincima za njihove nemerljive povratne informacije i doprinos koji su dali tokom izrade Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu:

Erik Amno, Matija Bajuti, Lions Bekemans, Čezar Birzea, Lavinija Braći, Fabijana Kardeti, Mariza Kavali, Ejdan Kliford, Danijel Koste, Kue Anh Dang, Leh Davčeva, Darla Dirdorf, Migel Anhel Garsija Lopez, Ralf Gauvajler, Rolf Golob, Fernanda Gonzales-Dreher, Ričard Haris, Pru Holms, Brajoni Hoskins, Karolin Hovart, Ted Hadlston, Elene Žiblaz, Andreas Korber, Ildiko Lazar, Rachel Lindner, Petr Macek, Džulija Marlier, Gijom Marks, Dejvid Muler, Natia Nacvlišvili, Oana Nestian Sandu, Rajnhild Ote, Stavrula Filipo, Alison Fips, Agostino Portera, Maržena Rafalska, Monik Roene, Roberto Rufino, Florin Alin Sava, Hju Starki, Olena Štislavska, Anđela Tesileanu, Felisa Tibits, Džudit Torni Purta, Angelos Valianatos, Manuela Vagner, Šarlot Vislander, Robin Vilson, Ulrike Volf-Jontofsohn, Fatmiroše Džemalaj.

Na kraju, ali ne najmanje važno, Odeljenje za obrazovanje želi da izrazi iskrenu zahvalnost za saradnju i posvećenost brojnim nastavnicima, predavačima učiteljskih fakulteta i direktorima škola koji su pilotirali projekat uvođenja deskriptora.

Uvod

Za svaku od 20 kompetencija iz Referentnog okvira kompetencija za demokratsku kulturu (u daljem tekstu Referentni okvir) razvijeni su i provereni deskriptori. Kao što se navodi u Knjizi 1, njihova svrha je dvojaka:

1. da pomognu u ocenjivanju trenutnog nivoa osposobljenosti, u smislu svake od kompetencija, za pojedinca ili za grupu da bi se utvrdile oblasti daljeg usavršavanja i potreba da se nauči ili utvrdi postignuta osposobljenost nakon određenog perioda učenja;
2. da posluže kao referentni dokument i komplet alata zaposlenima u obrazovanju za osmišljavanje, sprovođenje i evaluaciju obrazovnih intervencija, u formalnim i neformalnim okruženjima.

Deskriptori su izrazi koji se odnose na konkretno ponašanje koje se može uočiti kod pojedinca sa određenim nivoom kompetencija.

Postoje brojni načini na koje pojedinac kroz ponašanje koje je moguće posmatrati, može izraziti nivo ovladavanja bilo kojom kompetencijom, a to isto važi i za KDK. Međutim, da bi se kompetencije operacionalizovale, potrebno je utvrditi ponašanja kroz koja pouzdano ukazuju da pojedinac raspolaže određenim nivoom osposobljenosti za konkretnu kompetenciju.

Niže navedeni deskriptori ispunjavaju taj zahtev zato što su izvedeni kroz sistematski proces izrade i provera s velikim brojem obrazovnih stručnjaka iz prakse kroz

pilot-projekte u konkretnim obrazovnim okruženjima u različitim zemljama Evrope. Taj proces je opisan u Poglavlju 3 u ovom dokumentu.

Postoje dva skupa deskriptora koja su proizašla iz pilot-programa za deskriptore:

- Poglavlje 1 predstavlja skup od 135 ključnih deskriptora, koji se sastoji od ograničenog broja deskriptora za svaku kompetenciju koji jasno ukazuju na jedan od tri nivoa osposobljenosti: osnovni, srednji i napredni;
- Poglavlje 2 sadrži nešto detaljniju listu od 447 deskriptora, koja pored ključnih deskriptora sadrži dodatne i potvrđene deskriptore, od kojih su neki povezani s konkretnim nivoom osposobljenosti, a drugi se nalaze negde između osnovnog i srednjeg ili srednjeg i naprednog nivoa (koji su utvrđeni u tabelama deskriptora kao OS, odnosno SN). Svaki deskriptor ima identifikacioni broj (ID) i, gde je relevantno, naveden je i broj ključnog deskriptora iz Poglavlja 1.

Iako neki deskriptori izgledaju veoma slično i tesno su povezani po značenju, oni su ipak uvršteni u skup deskriptora kako bi korisnici imali mogućnost da biraju (i za slučaj da je jedan od njih lakši za prevođenje).

Kada govorimo o 14 od ukupno 20 kompetencija, postoje dva ključna deskriptora po nivou osposobljenosti. Izuzeci od ovog opšteg pravila su sledeći.

Samo je jedan deskriptor potvrđen za srednji nivo ako se „vrednuju kulturne raznolikosti"; za napredni nivo ako se vrednuje „odgovornost" i za osnovni nivo ako se vrednuje „znanje i kritično razumevanje jezika i komunikacije".

Tri deskriptora po nivou osposobljenosti su obuhvaćena listom ključnih deskriptora za „vrednovanje demokratije, pravde, poštenja, jednakosti i vladavine prava". Postoje takođe tri ključna deskriptora za srednji i napredni nivo ako se vrednuje „tolerancija prema dvosmislenosti".

Takođe, uzimajući u obzir složenost „znanja i kritičkog razumevanja sveta", u ovom slučaju je obuhvaćeno šest ključnih deskriptora za osnovni i napredni nivo osposobljenosti, a sedam ključnih deskriptora za srednji nivo.

Statistička obrada podataka koji su prikupljeni u pilot-fazi potvrđivanja deskriptora garantuje njihov kumulativni karakter. To znači da je veoma verovatno da će pojedinac koji stalno i bez podrške pokazuje ponašanje iz deskriptora kome je dodeljen napredni nivo takođe biti u stanju da pokazuje ponašanja iz deskriptora kojima je dodeljen srednji i osnovni nivo. Slično ovome, vrlo je verovatno da će pojedinac koji pokazuje ponašanje iz deskriptora koji se dovode u vezu sa srednjim nivoom osposobljenosti takođe biti u stanju da pokazuje ponašanja koja odgovaraju osnovnom nivou osposobljenosti.

Međutim, to ne znači da kada pojedinac dostigne određeni nivo osposobljenosti, on može samo povećavati nivo usavršavanja te kompetencije. Različiti faktori, uključujući godine, promene u društvenom okruženju, traumatska iskustva i tako dalje mogu dovesti do privremenog nazadovanja pojedinca u određenoj kompetenciji i zahtevaju da mu se pruži dodatna podrška da bi se vratio na napredni nivo osposobljenosti.

Da bi se obezbedila direktna relevantnost u praksi obrazovnih stručnjaka, deskriptori kompetencija su formulisani jezikom ishoda učenja.

To znači da svaki počinje glagolskom radnjom, nakon koje sledi objekat tog glagola, a ponašanje koje je opisano se može opažati i ocenjivati. Imajući takođe u vidu činjenicu da se, kao što je objašnjeno u Knjizi 1, kompetencije obično koriste u skupovima, ovo znači da se skup deskriptora različitih kompetencija može koristiti prvenstveno za definisanje ishoda učenja za obrazovne aktivnosti. Međutim, ovo ne bi trebalo primenjivati na pojednostavljen način pošto je važno napomenuti da se deskriptori vezuju za osposobljenost, a ne za postignuće koje je rezultat samo jedne konkretne aktivnosti učenja. Za razmatranje razlika između osposobljenosti i postignuća vidi Poglavlje 3 o ocenjivanju u Knjizi 3 Referentnog okvira.

Tri nivoa osposobljenosti (osnovni, srednji i napredni), na koje su deskriptori kompetencija podeljeni, ne bi trebalo striktno povezivati sa nivoima obrazovanja. Svakako da postoje elementi za koje je u pogledu konkretnog znanja i kritičkog razumevanja napredni nivo verovatniji za visok stepen obrazovanja. Međutim, kada je reč o vrednostima, stavovima i veštinama, mnogi elementi se stiču još od ranog uzrasta, čak i kada se kasnije razvijaju na višem nivou.

Korišćenje deskriptora kompetencija je usko povezano sa opažanjem. Kada se redovno vrši, opažanje, postaje deo procesa nastave i učenja. U svakodnevnom profesionalnom životu nastavnici su iskusni posmatrači učenika, čak i kada nisu uvek svesni kako i šta opažaju i kako obrađuju rezultate opažanja. Međutim, kada opažamo ponašanje učenika u kontekstu KDK i pozivamo se na deskriptore, taj proces se mora odvijati ciljano i brižljivo planirati.

U tom kontekstu, potrebno je uzeti u obzir nekoliko aspekata:

- Opažanje mora da se vrši na način koji ne ometa proces učenja i ne dovodi učenika u neprijatnu situaciju;
- Opažanje mora da obuhvati razne situacije, uključujući reagovanje učenika na konkretne zadatke, individualni rad koji se odvija u učionici, interakcije sa nastavnikom i vršnjacima tokom aktivnosti na času, kao i ponašanje za vreme odmora, pre i posle početka časova ili tokom vanškolskih aktivnosti;
- Pošto se kompetencije za demokratsku kulturu mobilišu u skupovima, ponašanje u konkretnoj situaciji mora da se dovede u vezu sa skupom deskriptora, a ne samo jednim deskriptorom;
- Korišćenje deskriptora olakšava ne samo opažanje već i evidentiranje opažanog ponašanja: daleko je lakše zabeležiti šifru koja se pripisuje relevantnim deskriptorima nego opisivati kompletno opažano ponašanje. Kvalitetno opažanje se pismeno evidentira i ne oslanja se na pamćenje;
- Opažanje bi trebalo usmeriti na verbalno, paraverbalno i neverbalno ponašanje i razmotriti, osim onoga što se govori i radi, aspekte kao što su kontakt očima, stavovi, izražavanje emocija itd.;
- Ponašanje koje se odslikava u određenom deskriptoru trebalo bi dosledno opažati tokom određenog perioda, a ne oslanjati se samo na prvi utisak, lična uverenja, očekivanja i predrasude posmatrača, ili na određeni trenutak ili aktivnost. Izvesna ponašanja mogu takođe biti slučajna ili izazvana faktorima kojih posmatrač nije svestan, dok odgovarajuće ponašanje može izostati zato što učeniku nije pružena prava prilika da da se tako ponaša.

Pošto su veštine slušanja i opažanja važne komponente modela KDK, i nastavnici i učenici mogu i treba da ih razvijaju. U ovom kontekstu, vršnjačko opažanje može biti delotvoran alat za razvijanje veština opažanja.

Opažanje ponašanja koje se zasniva na deskriptorima je delotvoran alat za dijagnostikovanje praznina u učenju, omogućava izradu dobro ciljanih personalizovanih planova i adekvatno korišćenje lestvica i/ili diferencijalnih strategija.

Ostala pitanja koja se tiču korišćenja deskriptora, kao i analiza nekih rizika od pogrešnog korišćenja, dati su u poglavlju o deskriptorima u Knjizi 1 Referentnog okvira. Razmatranja kako se deskriptori mogu koristiti u osmišljavanju nastavnog plana i programa, ocenjivanju, osmišljavanju i sprovođenju obrazovnih aktivnosti, kao i u planiranju korišćenja Referentnog okvira u pristupu cele škole, opisana su u odgovarajućim poglavljima u Knjizi 3.

Poglavlje 1

Ključni deskriptori

Vrednosti

1. Vrednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava

1	Tvrdi da uvek treba poštovati i štititi ljudska prava	Osnovni
2	Tvrdi da društvo treba da poštuje i štiti posebna prava deteta	
3	Brani gledište da niko ne sme biti podvrgnut torturi ili neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju	Srednji
4	Tvrdi da sve državne institucije treba da poštuju, štite i sprovode ljudska prava	
5	Brani gledište da kada je neko u zatvoru, iako je podvrgnut ograničenjima, to ne znači da ima manje prava na poštovanje i dostojanstvo nego svi ostali ljudi	Napredni
6	Smatra da svi zakoni treba da budu u skladu s međunarodnim normama i standardima za ljudska prava	

2. Vrednovanje kulturne raznolikosti

7	Promoviše gledište da je potrebno da ljudi budu tolerantni prema različitim uverenjima drugih u društvu	Osnovni
8	Promoviše gledište da ljudi treba uvek da streme međusobnom razumevanju i smislenom dijalogu s grupama koje se opažaju kao „drugačije"	
9	Smatra da kulturna raznolikost u okviru jednog društva treba da se pozitivno vrednuje i ceni	Srednji
10	Tvrdi da bi interkulturalalni dijalog trebalo da nam pomogne da prepoznamo drugačije identitete i kulturne pripadnosti	Napredni
11	Tvrdi da bi interkulturalalni dijalog trebalo koristiti za razvijanje poštovanja i kulture „suživota"	

3. Vrednovanje demokratije, pravde, poštenja, jednakosti i vladavine prava

12	Tvrdi da bi škole trebalo da podučavaju učenike demokratiji i kako da deluju kao demokratski građani	Osnovni
13	Smatra da bi svi građani pred zakonom trebalo da budu jednaki i da se prema njima postupa nepristrasno	
14	Tvrdi da bi zakoni trebalo da se primenjuju uvek i pošteno	
15	Tvrdi da bi demokratski izbori trebalo uvek da se sprovode slobodno i pošteno, prema međunarodnim standardima i nacionalnom zakonodavstvu i bez prevare	Srednji
16	Smatra da svaki javni zvaničnik prilikom vršenja svojih ovlašćenja ne bi smeo da ih zloupotrebi i prelazi zakonske granice	
17	Podržava gledište da bi sudovi trebalo da budu pristupačni svima tako da ljudima ne bude uskraćena mogućnost da svoj predmet iznesu pred sud zato što je to preskupo, mučno ili komplikovano uraditi	
18	Podržava gledište da bi oni kojima su poverena zakonodavna ovlašćenja trebalo da podležu odgovarajućoj ustavnoj kontroli	Napredni
19	Smatra da bi informacije o javnim praktičnim politikama i njihovom sprovođenju trebalo da budu dostupne javnosti	
20	Tvrdi da bi trebalo da postoje mere pravne zaštite od postupaka nadležnih organa koji krše građanska prava	

Stavovi

4. Otvorenost prema drugim kulturama kao i drugim uverenjima, pogledima na svet i praksama

21	Pokazuje interesovanje za učenje o uverenjima, vrednostima, tradicijama i pogledima na svet drugih ljudi	Osnovni
22	Izražava zainteresovanost za putovanje u druge zemlje	
23	Izražava radoznalost prema tuđim uverenjima i tumačenjima i drugim kulturnim orijentacijama i pripadnostima	Srednji
24	Izražava zahvalnost za mogućnost da doživi druge kulture	
25	Traži i pozdravlja mogućnosti za susrete s ljudima koji neguju drugačije vrednosti, običaje i ponašanja	Napredni
26	Traži kontakt s drugim ljudima kako bi učio/la o njihovoj kulturi	

5. Poštovanje

27	Daje prostor drugima da se izraze	Osnovni
28	Izražava poštovanje prema drugim ljudima kao sebi ravnim ljudskim bićima	
29	Postupa prema svim ljudima s poštovanjem bez obzira na njihovo kulturno poreklo	Srednji
30	Izražava poštovanje prema ljudima koji imaju drugačiji društveno-ekonomski status od njega/nje	
31	Izražava poštovanje prema verskim razlikama	Napredni
32	Izražava poštovanje prema ljudima koji imaju drugačija politička mišljenja od njega/nje	

6. Građanski duh

33	Izražava spremnost za saradnju i rad s drugima	Osnovni
34	Sarađuje s drugim ljudima na ciljevima od zajedničkog interesa	
35	Izražava opredeljenje da ne bude samo puki posmatrač kada se krše dostojanstvo i prava drugih	Srednji
36	Razgovara o tome šta se može učiniti da zajednica postane bolje mesto za život	
37	Ispunjava obaveze i dužnosti aktivnog građanina/građanke bilo na lokalnom, nacionalnom ili globalnom nivou	Napredni
38	Preduzima mere da bude informisan/na o građanskim pitanjima	

7. Odgovornost

39	Pokazuje da prihvata odgovornost za sopstvene postupke	Osnovni
40	Ukoliko povredi nečija osećanja, izvini se	
41	Završava zadatke na vreme	Srednji
42	Pokazuje da preuzima odgovornost za sopstvene greške	
43	Stalno ispunjava obaveze prema drugima	Napredni

8. Samoefikasnost

44	Izražava uverenje u vlastitu sposobnost da razume pitanja	Osnovni
45	Izražava uverenje da može da izvršava aktivnosti koje je planirao/la	
46	Izražava uverenje u sopstvenu sposobnost da zaobilazi prepreke kada stremi ka cilju	Srednji
47	Ukoliko želi da se promeni, izražava uverenost da to može da uradi	
48	Pokazuje da je siguran/na u svoje sposobnosti da se nosi sa životnim izazovima	Napredni
49	Pokazuje uverenost da zna kako da se nosi s nepredviđenim situacijama zbog snalažljivosti koju poseduje	

9. Tolerancija prema dvosmislenosti

50	Dobro se uklapa sa drugim ljudima koji imaju razna drugačija gledišta	Osnovni
51	Pokazuje da se može privremeno uzdržati od donošenja suda o drugim ljudima	
52	Dobro se oseća u nepoznatim situacijama	Srednji
53	Nosi se sa neizvesnošću pozitivno i konstruktivno	
54	Dobro radi u nepredviđenim okolnostima	
55	Izražava želju da se njegove/njene ideje i vrednosti preispituju	Napredni
56	Uživa u izazovu da se reše nejasni problemi	
57	Uživa da rešava situacije koje su komplikovane	

Veštine

10. Autonomne veštine učenja

58	Pokazuje sposobnost da utvrđuje izvore za učenje (npr. ljude, knjige, internet)	Osnovni
59	Traži razjašnjenje novih informacija od drugih ljudi kada je potrebno	
60	Zna da savlada novo štivo uz minimalan nadzor	Srednji
61	Zna da oceni kvalitet sopstvenog rada	
62	Zna da odabere najpouzdanije izvore informacija ili savete u raspoloživom obimu	Napredni
63	Pokazuje sposobnost da sistematski prati, definiše i utvrđuje prioritete i završava zadatke bez direktnog nadzora	

11. Veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja

64	Zna da utvrdi sličnosti i razlike između novih informacija i onoga što je već poznato	Osnovni
65	Koristi se dokazima da podupre svoja mišljenja	
66	Zna da proceni rizike povezane s različitim opcijama	Srednji
67	Pokazuje da razmišlja o tome da li su informacije koje koristi tačne	
68	Zna da utvrdi sve nepodudarnosti ili nedoslednosti ili neslaganja u štivu koje se analizira	Napredni
69	Zna da koristi jasne i utvrđene kriterijume, načela ili vrednosti za donošenje sudova	

12. Veštine slušanja i opažanja

70	Pažljivo će saslušati drugačija mišljenja	Osnovni
71	Sa pažnjom sluša druge ljude	
72	Posmatra gestikulaciju govornika i opšti govor tela da mu/joj pomognu da razume značenje onoga što mu oni govore	Srednji
73	Zna pomno da sluša kako bi otkrio/la značenja i namere druge osobe	
74	Obraća pažnju na ono što drugi ljudi misle, ali ne govore	Napredni
75	Primećuje kako ljudi koji pripadaju drugim kulturama reaguju drugačije na istu situaciju	

13. Empatija

76	Zna da prepozna kada je drugu/drugarici potrebna njegova/njena pomoć	Osnovni
77	Izražava saosećanje za loše stvari koje vidi ili koje je video/la da se dešavaju drugim ljudima	

78	Trudi se da bolje razume svoje prijatelje, zamišljajući kako stvari izgledaju iz njihovog ugla	Srednji
79	Uzima u obzir osećanja drugih ljudi kada donosi odluke	
80	Izražava gledište da, kada razmišlja o ljudima u drugim zemljama, deli njihove radosti i tuge	Napredni
81	Ispravno čita osećanja drugih ljudi, čak i kada oni ne žele da ih pokažu	

14. Fleksibilnost i prilagodljivost

82	Menja mišljenje ukoliko mu/joj se argumentovano pokaže da je to neophodno	Osnovni
83	Zna da promeni sopstvene odluke ukoliko posledice takvih odluka pokazuju da je to neophodno	
84	Prilagođava se novim situacijama koristeći nove veštine	Srednji
85	Prilagođava se novim situacijama primenjujući znanja na drugačiji način	
86	Usvaja društveno-kulturne konvencije ciljnih grupa drugih kultura kada stupa u interakcije sa članovima takvih grupa	Napredni
87	Zna da prilagodi svoje ponašanje da ono bude odgovarajuće za druge kulture	

15. Jezičke, komunikativne i višejezičke veštine

88	Zna da izrazi svoje mišljenje o nekom problemu	Osnovni
89	Pita govornike da ponove šta su rekli ukoliko mu/joj to nije bilo jasno	
90	Postavlja pitanja koja pokazuju da razume stavove drugih ljudi	Srednji
91	Zna da usvoji drugačije načine izražavanja uljudnosti na stranom jeziku	
92	Zna jezički da posreduje u interkulturalalnim razmenama putem prevođenja, tumačenja ili objašnjavanja	Napredni
93	Zna uspešno da izbegava interkulturalalne nesporazume	

16. Veštine za saradnju

94	Izgrađuje pozitivne odnose s drugim ljudima u grupi	Osnovni
95	Kada radi kao član grupe, odrađuje svoj deo posla u grupnom radu	
96	Radi na izgradnji konsenzusa radi postizanja ciljeva grupe	Srednji
97	Kada radi kao član grupe, prenosi ostalima sve relevantne ili korisne informacije	
98	Stvara entuzijazam među članovima grupe, radi postizanja zajedničkih ciljeva	Napredni
99	Kada radi s drugima, podržava druge uprkos razlikama u gledištima	

17. Veštine za rešavanje sukoba

100	Zna da komunicira pristojno sa sukobljenim stranama	Osnovni
101	Zna da utvrdi opcije za rešavanje sukoba	
102	Zna da pomogne drugima da rešavaju konflikte tako što im pomaže da bolje razumeju opcije koje imaju na raspolaganju	Srednji
103	Zna da ohrabri strane koje su uključene u sukobe da aktivno slušaju jedni druge i podele probleme i brige	
104	Redovno inicira razgovor da bi pomogao/la u rešavanju međuljudskih konflikata	Napredni
105	Zna da se efikasno nosi sa emocionalnim stresom, uznemirenošću i nesigurnošću drugih ljudi u konfliktnim situacijama	

Znanje i kritičko razumevanje

18. Znanje i kritično razumevanje sebe

106	Zna da opiše sopstvene motivacije	Osnovni
107	Zna da opiše kako njegove/njene misli i emocije utiču na njegovo/njeno ponašanje	
108	Zna da se kritički osvrne na sopstvene vrednosti i uverenja	Srednji
109	Zna da kritički sagleda sebe iz više različitih uglova	
110	Zna da se kritički osvrne na sopstvene predrasude i stereotipe i ono što se nalazi iza njih	Napredni
111	Zna da se kritički osvrne na sopstvene emocije i osećanja u širokoj lepezi situacija	

19. Znanje i kritično razumevanje jezika i komunikacije

112	Zna da objasni kako ton glasa, kontakt očima i govor tela mogu pomoći u komunikaciji	Osnovni
113	Zna da objasni društveni uticaj i efekte različitih stilova komuniciranja na druge	Srednji
114	Zna da objasni kako se društveni odnosi ponekad šifruju jezičkim oblicima koji se koriste u razgovorima (na primer: u pozdravima, načinima obraćanja, korišćenjem poštapalica/psovki)	
115	Zna da objasni zašto ljudi iz drugačijih kultura možda koriste drugačije verbalne i neverbalne konvencije komuniciranja koje imaju smisla s njihove tačke gledišta	Napredni
116	Zna da se kritički osvrne na različite konvencije komuniciranja koje se koriste u najmanje jednoj društvenoj grupi ili kulturi	

20. Znanje i kritičko razumevanje sveta: politike, prava, ljudskih prava, kulture, kultura, religije, istorije, medija, ekonomija, okoline i održivosti

117	Zna da objasni značenje osnovnih političkih koncepata, uključujući demokratiju, slobodu, građanstvo, prava i odgovornosti	Osnovni
118	Zna da objasni zašto svako ima odgovornost da poštuje ljudska prava drugih	
119	Zna da objasni osnovne kulturne prakse (na primer navike u jelu, prakse pozdravljanja, načine obraćanja ljudima, učtivost) u jednoj drugačijoj kulturi	
120	Zna da se kritički osvrne na to kako su sopstveni pogledi na svet samo jedan od mnogobrojnih pogleda na svet	
121	Zna da proceni uticaj društva na svet prirode, na primer, u smislu rasta stanovništva, razvoja stanovništva, korišćenja resursa	
122	Zna kritički da se osvrne na rizike koji se povezuju sa štetom po životnu sredinu	
123	Zna da objasni univerzalnu, neotuđivu i nedeljivu prirodu ljudskih prava	Srednji
124	Zna kritički da se osvrne na odnos između ljudskih prava, demokratije, mira i bezbednosti u svetu globalizacije	
125	Zna kritički da se osvrne na korene uzroka kršenja ljudskih prava, uključujući ulogu stereotipa i predrasuda u procesima koji vode ka zloupotrebi ljudskih prava	
126	Zna da objasni opasnosti od generalizacije ponašanja pojedinaca na celokupnu kulturu	
127	Zna kritički da se osvrne na verske simbole, verske rituale i korišćenje jezika u verske svrhe	
128	Zna da objasni uticaje koje propaganda ima u savremenom svetu	
129	Zna da objasni kako se ljudi mogu štititi i zaštititi od propagande	
130	Zna da opiše različite načine na koje građani mogu da utiču na politiku	Napredni
131	Zna da se kritički osvrne na razvojnu prirodu pojma ljudskih prava i stalni razvoj ljudskih prava u različitim regionima sveta	
132	Zna da objasni zašto ne postoje kulturne grupe koje imaju čvrsto usađene karakteristike	
133	Zna da objasni zašto se sve verske grupe stalno razvijaju i menjaju	
134	Zna kritički da se osvrne na to da se istorije često prezentuju i uče sa etnocentričke tačke gledišta	
135	Zna da objasni nacionalne ekonomije i kako privredni i finansijski procesi utiču na funkcionisanje društva	

Poglavlje 2

Kompletan registar validiranih deskriptora

Ovo je kompletan registar deskriptora koji su validirani kroz pilot-projekat u konkretnoj obrazovnoj sredini. Deskriptori koji se nalaze između osnovnog i srednjeg nivoa ili između srednjeg i naprednog nivoa navedeni u tabelama kao OS, odnosno SN. Za sve informacije o tome kako su deskriptori razvijeni i provereni, vidi Poglavlje 3.

VREDNOSTI

1. Vrednovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
101	Ključ 1	Tvrdi da uvek treba poštovati i štititi ljudska prava	Osnovni
102	Ključ 2	Tvrdi da društvo treba da poštuje i štiti posebna prava deteta	Osnovni
103		Tvrdi da svako treba da uvažava osnovne slobode svakog ljudskog bića	Osnovni
104	Ključ 3	Brani gledište da niko ne sme biti podvrgnut torturi ili neljudskom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju	Srednji
105	Ključ 4	Tvrdi da sve državne institucije treba da poštuju, štite i sprovode ljudska prava	Srednji

106		Brani gledište da su ljudska prava neophodna svakom ljudskom biću da bi moglo dostojanstveno da živi	Srednji
107	Ključ 5	Brani gledište da to što je neko u zatvoru ne znači da ima manje prava na poštovanje i dostojanstvo nego svi ostali ljudi	Napredni
108	Ključ 6	Smatra da svi zakoni treba da budu u skladu sa međunarodnim normama i standardima za ljudska prava	Napredni
109		Brani gledište da svako ko je optužen za krivično delo treba da se smatra nevinim dok se ne dokaže da je kriv u skladu sa zakonom	Napredni

2. Vrednovanje kulturne raznolikosti

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
201	Ključ 7	Promoviše gledište da ljudi treba da budu tolerantni prema različitim uverenjima drugih u društvu	Osnovni
202	Ključ 8	Promoviše gledište da ljudi treba uvek da streme međusobnom razumevanju i smislenom dijalogu sa grupama koje se opažaju kao „drugačije"	Osnovni
203		Tvrdi da treba promovisati komunikaciju i dijalog među ljudima iz različitih kulturnih sredina	OS
204	Ključ 9	Smatra da kulturna raznolikost u okviru jednog društva treba da se pozitivno vrednuje i ceni	Srednji
205		Tvrdi da svako treba da se potrudi da učimo jedni od drugih da bismo produbili razumevanje o prethodnim sopstvenim i tuđim uslovima i iskustvima	SN
206	Ključ 10	Tvrdi da bi interkulturalalni dijalog trebalo koristiti da nam pomogne da prepoznamo drugačije identitete i kulturne pripadnosti	Napredni
207	Ključ 11	Tvrdi da bi interkulturalalni dijalog trebalo koristiti za razvijanje poštovanja i kulture „suživota"	Napredni

3. Vrednovanje demokratije, pravde, poštenja, jednakosti i vladavine prava

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
301	Ključ 12	Tvrdi da škole treba da podučavaju učenike demokratiji i kako da deluju kao demokratski građani	Osnovni
302	Ključ 13	Smatra da svi građani pred zakonom treba da budu jednaki i da se prema njima postupa nepristrasno	Osnovni
303	Ključ 14	Tvrdi da bi zakoni uvek trebalo da se primenjuju i da se primenjuju pošteno	Osnovni
304		Tvrdi da se pravični i pravedni zakoni uvek moraju poštovati i da im se mora povinovati	Osnovni
305	Ključ 15	Tvrdi da bi demokratski izbori trebalo uvek da se sprovode slobodno i pošteno, u skladu sa međunarodnim standardima i nacionalnim zakonodavstvom i bez prevare	Srednji
306	Ključ 16	Smatra da svaki javni zvaničnik prilikom vršenja svojih ovlašćenja ne bi smeo da zloupotrebi ovlašćenja i prelazi zakonske granice	Srednji
307	Ključ 17	Podržava gledište da bi sudovi trebalo da budu pristupačni svima, tako da ljudima ne bude uskraćena mogućnost da svoj predmet iznesu pred sud zato što je to preskupo, mučno ili komplikovano	Srednji
308		Tvrdi da demokratiju uvek treba štititi i poštovati kao neophodnu osnovu za zajedničko delovanje sa ostalima u društvu	Srednji
309		Smatra da državni funkcioneri prilikom vršenja vlasti treba da poštuju zakon i sudske odluke	Srednji
310		Tvrdi da funkcioneri i sudije ne bi trebalo drugačije da postupaju prema nekome ili nekoj grupi bilo zbog predrasude ili korupcije	Srednji
311		Tvrdi da funkcioneri i sudije treba sve da tretiraju kao jednake pred zakonom i da bi svi slični slučajevi trebalo uvek da se rešavaju na sličan način	Srednji
312		Smatra da svi ljudi i sve institucije treba da potpadaju pod zakon i da odgovaraju pred zakonom	SN

313		Smatra da treba da postoji transparentan pravni sistem, uključujući jasan skup zakona koji su slobodno i lako dostupni svima	SN
314		Smatra da treba da postoji nezavisno i nepristrasno sudstvo koje štiti građane od arbitrarnog korišćenja ovlašćenja države, organizacija i pojedinaca	SN
315		Smatra da javne odluke treba uvek da se donose i sprovode u skladu sa zakonima i propisima	SN
316		Smatra da donošenje zakona treba da kontrolišu lica koja su izabrana i odgovorna narodu	SN
317		Smatra da treba da postoje delotvorne mere za sprečavanje i borbu protiv svih oblika korupcije	SN
318	Ključ 18	Podržava gledište da bi oni kojima su poverena zakonodavna ovlašćenja treba da podležu zakonu i odgovarajućoj ustavnoj kontroli	Napredni
319	Ključ 19	Smatra da bi informacije o javnim praktičnim politikama i njihovom sprovođenju trebalo da budu dostupne javnosti	Napredni
320	Ključ 20	Tvrdi da bi trebalo da postoje delotvorne mere pravne zaštite od postupaka državnih nadležnih organa koji krše građanska prava	Napredni
321		Smatra da pravni sistem treba da ima pravične i transparentne strukture i procedure sprovođenja	Napredni

STAVOVI

4. Otvorenost prema drugim kulturama kao i drugim uverenjima, pogledima na svet i praksama

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
401	Ključ 21	Pokazuje interesovanje za učenje o uverenjima, vrednostima, tradicijama i pogledima na svet drugih ljudi	Osnovni
402	Ključ 22	Izražava zainteresovanost za putovanje u druge zemlje	Osnovni
403		Koristi mogućnosti da sreće nove ljude	OS
404	Ključ 23	Izražava radoznalost prema tuđim uverenjima i tumačenjima i drugim kulturnim orijentacijama i pripadnostima	Srednji
405	Ključ 24	Izražava zahvalnost za mogućnost da doživi druge kulture	Srednji
406		Izražava zainteresovanost za rad s ljudima koji potiču iz drugih kultura	SN
407		Uživa u razgovorima s ljudima čije se ideje i vrednosti razlikuju od njegovih/njenih	SN
408		Izražava spremnost da uspostavlja relacije s drugima koji se opažaju kao različiti u odnosu na njega/nju	SN
409	Ključ 25	Traži i pozdravlja mogućnosti za susrete s ljudima koji neguju drugačije vrednosti, običaje i ponašanja	Napredni
410	Ključ 26	Traži kontakt s drugim ljudima kako bi učio/la o njihovoj kulturi	Napredni

5. Poštovanje

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
501	Ključ 27	Daje prostor drugima da se izraze	Osnovni
502	Ključ 28	Izražava poštovanje prema drugim ljudima kao sebi ravnim ljudskim bićima	Osnovni
503		Izražava poštovanje prema različitim mišljenjima, pogledima na svet i načinima života ako se njima ne krše ljudska prava	Osnovni
504	Ključ 29	Postupa prema svim ljudima s poštovanjem bez obzira na njihovo kulturno poreklo	Srednji
505	Ključ 30	Izražava poštovanje prema ljudima koji imaju drugačiji društveno-ekonomski status od njega/nje	Srednji
506		Izražava stavove pune poštovanja prema uverenjima, praksama i načinima života koji su drugi ljudi usvojili ako oni ne krše ljudska prava	Srednji

507		Izražava poštovanje prema drugačijim mišljenjima ili idejama drugih ljudi ako oni ne krše ljudska prava	Srednji
508		Izražava stavove pune poštovanja prema drugim ljudima koji se razlikuju od njega/nje	Srednji
509		Izražava poštovanje prema drugima koje je zasnovano na poštovanju dostojanstva svih ljudi i njihovih ljudskih prava	Srednji
510		Izražava poštovanje prema rodnim razlikama	Srednji
511	Ključ 31	Izražava poštovanje prema verskim razlikama	Napredni
512	Ključ 32	Izražava poštovanje prema ljudima koji imaju drugačija politička mišljenja od njega/nje	Napredni

6. Građanski duh

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
601	Ključ 33	Izražava spremnost za saradnju i rad s drugima	Osnovni
602	Ključ 34	Sarađuje s drugim ljudima na ciljevima od zajedničkog interesa	Osnovni
603		Izražava spremnost da doprinosi poboljšanju situacije drugih ljudi u zajednici	OS
604		Izražava volju da učestvuje u kolektivnom odlučivanju	OS
605	Ključ 35	Izražava opredeljenje da ne bude samo puki posmatrač kada se krše dostojanstvo i prava drugih	Srednji
606	Ključ 36	Razgovara o tome šta se može učiniti da zajednica postane bolje mesto za život	Srednji
607		Izražava zainteresovanost za javne poslove i pitanja	Srednji
608		Izražava spremnost da volontira i pomaže ljudima u zajednici	Srednji
609		Izražava prihvatanje obaveza koje pripadnost zajednici donosi	Srednji
610		Izražava obavezu da podržava i štiti ljudska prava drugih ljudi	Srednji
611		Aktivno se uključuje u pitanja zajednice	SN
612		Uključuje se u aktivnosti za zaštitu životne sredine	SN
613		Učestvuje u procesima donošenja odluka koje se tiču poslova, briga i zajedničkog dobra zajednice	SN
614	Ključ 37	Ispunjava obaveze i dužnosti aktivnog građanina bilo na lokalnom, nacionalnom ili globalnom nivou	Napredni
615	Ključ 38	Preduzima mere da bude informisan/na o građanskim pitanjima	Napredni
616		Podržava organizacije koje se bave socijalnim pitanjima	Napredni

7. Odgovornost

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
701	Ključ 39	Pokazuje da prihvata odgovornost za sopstvene postupke	Osnovni
702	Ključ 40	Ukoliko povredi nečija osećanja, izvini se	Osnovni
703		Smatra sebe odgovornim/om za vlastito ponašanje	OS
704	Ključ 41	Izvršava zadatke na vreme	Srednji
705		Ispunjava lične obaveze prema drugima na vreme	Srednji
706	Ključ 42	Pokazuje da preuzima odgovornost za sopstvene greške	Srednji
707		Ispunjava rokove	Srednji
708		Pokazuje da redovno dolazi na vreme	Srednji
709		Rutinske zadatke izvršava najbolje što može	Srednji
710	Ključ 43	Stalno ispunjava obaveze prema drugima	Napredni

8. Samoefikasnost

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
801	Ključ 44	Izražava uverenje u vlastitu sposobnost da razume pitanja	Osnovni
802	Ključ 45	Izražava uverenje da može da izvršava aktivnosti koje je planirao/la	Osnovni
803		Pokazuje uverenost da može rešiti većinu problema ukoliko uloži neophodan napor	OS
804		Pokazuje uverenost da može postići dobre rezultate kada preuzme na sebe neki zadatak	OS
805		Izražava uverenje da je teške situacije moguće prevazići	OS
806		Izražava uverenje da može preduzeti radnje koje su potrebne za postizanje nekog cilja	OS
807		Pokazuje uverenost da može efikasno da radi	OS
808	Ključ 46	Izražava uverenje u vlastitu sposobnost da zaobilazi prepreke kada stremi ka cilju	Srednji
809	Ključ 47	Ukoliko želi da se promeni, izražava uverenost da to može da uradi	Srednji
810		Pokazuje da ima samopouzdanja za donošenje odluka	Srednji

811		Pokazuje uverenost za prihvatanje novih izazova	Srednji
812		Izražava uverenje da se dobro nosi s promenama	Srednji
813		Izražava uverenje u vlastitu sposobnost da bira odgovarajuće načine za ispunjenje zadataka	Srednji
814		Pokazuje uverenost u sopstvenu sposobnost da bude uspešan/na	Srednji
815		Pokazuje uverenost da ima sposobnost da uspe u većini zadataka koje preuzima	Srednji
816		Pokazuje uverenost da zna da obavi veoma kvalitetan posao	Srednji
817		Ostaje uveren/a u sopstvene sposobnosti kada to drugi osporavaju	Srednji
818		Pokazuje uverenost da se može osloniti na sopstvene sposobnosti rešavanja problema da ostane miran/na kada naiđe na poteškoće	SN
819		Pokazuje uverenost da je u stanju da donosi odluke o najboljem načinu rešavanja problema	SN
820		Pokazuje uverenost da ume da postigne svoje ciljeve u životu	SN
821		Izražava uverenje da je, ukupno gledano, u životu veoma uspešna osoba	SN
822	Ključ 48	Pokazuje da je siguran/na u svoje sposobnosti da se nosi sa životnim izazovima	Napredni
823	Ključ 49	Pokazuje uverenost da zna kako da se nosi s nepredviđenim situacijama zbog snalažljivosti koju poseduje	Napredni
824		Pokazuje uverenost da može da se efikasno nosi s nepredviđenim događajima	Napredni

9. Tolerancija prema dvosmislenosti

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
901	Ključ 50	Dobro se uklapa s drugim ljudima koji imaju razna drugačija gledišta	Osnovni
902	Ključ 51	Pokazuje da se može privremeno uzdržati od donošenja suda o drugim ljudima	Osnovni
903		Pozitivno pristupa drugim ljudima, a da pri tome nije izvesno šta ti drugi misle i osećaju	Osnovni
904		Dobro se oseća u prisustvu mnogih različitih ljudi	Osnovni

905		Izražava spremnost da razmotri kontradiktorne ili nekompletne informacije bez automatskog odbacivanja ili preuranjenog zaključivanja	OS
906		Prepoznaje dvosmislene situacije	OS
907		Prihvata zadatak koji zahteva da se postupa u nepoznatim ili neobičnim okolnostima	OS
908		Traži razgovore s ljudima čije su ideje i vrednosti drugačije od njegovih/njenih	OS
909	Ključ 52	Dobro se oseća u nepoznatim situacijama	Srednji
910	Ključ 53	Nosi se sa neizvesnošću na pozitivan i konstruktivan način	Srednji
911	Ključ 54	Radi dobro u nepredviđenim okolnostima	Srednji
912		Rešava dvosmislene situacije	SN
913		Kada je suočen/a sa izborom kako da odgovori na datu situaciju, u stanju je da prebacuje ugao posmatranja dve ili više kultura	SN
914		Na visini je zadatka kada su u pitanju izazovi situacija ili pitanja koja uključuju dvosmislenosti	SN
915		Spreman/na je da prihvati nedostatak jasnoće	SN
916		Spreman/na je da toleriše neizvesnost	SN
917		Dobro se oseća u susretu sa stvarima koje su mu/joj nepoznate	SN
918	Ključ 55	Izražava želju da se njegove/njene ideje i vrednosti preispituju	Napredni
919	Ključ 56	Uživa u izazovu rešavanja nejasnih problema	Napredni
920	Ključ 57	Uživa da rešava situacije koje su komplikovane	Napredni
921		Dobro se oseća kada se bavi nejasnim situacijama	Napredni

VEŠTINE

10. Autonomne veštine učenja

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1001	Ključ 58	Pokazuje sposobnost da utvrđuje izvore za učenje (npr. ljude, knjige, internet)	Osnovni
1002	Ključ 59	Traži razjašnjenje o novim informacijama od drugih ljudi kada je potrebno	Osnovni
1003		Samostalno izvršava zadatke učenja	Osnovni
1004		Identifikuje šta već zna, a šta ne zna	Osnovni
1005		Zna da samostalno utvrdi praznine u svom znanju	OS
1006		Zna da identifikuje relevantne izvore informacija za izvršavanje nekog zadatka učenja	OS
1007		Zna da delotvorno prikuplja informacije koristeći niz tehnika i izvora	OS
1008		Delotvorno koristi odgovarajuće alate i informacione tehnologije kako bi otkrio/la nove informacije	OS
1009		Pokazuje sposobnost da samostalno traži informacije	OS
1010		Traži informacije u raznovrsnim izvorima	OS
1011		Izražava spremnost da samostalno uči nove stvari	OS
1012		Razvija sopstvene ideje prikupljanjem informacija	OS
1013	Ključ 60	Zna da savlada novo štivo uz minimalan nadzor	Srednji
1014	Ključ 61	Zna da oceni kvalitet sopstvenog rada	Srednji
1015		Zna da locira informacije koje su relevantne za njegove/njene sopstvene i akademske potrebe i interese	Srednji
1016		Zna da delotvorno koristi informacione tehnologije za pristup, istraživanje, organizovanje i integrisanje informacija	Srednji
1017		Zna da integriše učenje iz različitih predmeta/oblasti učenja	Srednji
1018		Zna da samostalno bira materijal, resurse i aktivnosti za učenje	SN
1019		Zna da prati sopstveni napredak u pravcu dostizanja sopstvenih ciljeva učenja	SN
1020		Bira nove povoljne prilike za učenje	SN
1021		Ponovo čita novi materijal nakon početnog čitanja kako bi bio siguran/bila sigurna da ga je ispravno razumeo	SN
1022	Ključ 62	Zna da odabere najpouzdanije izvore informacija ili savete u raspoloživom obimu	Napredni

1023	Ključ 63	Pokazuje sposobnost da sistematski prati, definiše, utvrđuje prioritete i završava zadatke bez direktnog nadzora	Napredni
1024		Delotvorno upravlja sopstvenim vremenom kako bi dostigao/la svoje ciljeve učenja	Napredni
1025		Zna da samostalno ocenjuje kredibilitet izvora informacija ili saveta	Napredni
1026		Prati sopstveni napredak u učenju novih informacija	Napredni

11. Veštine analitičkog i kritičkog razmišljanja

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1101	Ključ 64	Zna da utvrdi sličnosti i razlike između novih informacija i onoga što je već poznato	Osnovni
1102	Ključ 65	Koristi se dokazima da podrži svoja mišljenja	Osnovni
1103		Zna da izvodi zaključke iz analize nekog argumenta	Osnovni
1104		Ume da analizira neku situaciju pre nego što izvrši izbor	Osnovni
1105		Zna da izvodi zaključke iz analize informacija	Osnovni
1106		Zna da rešava probleme putem korišćenja logike	Osnovni
1107		Zna da poredi različite ideje kada razmišlja o nekoj temi	Osnovni
1108		Zna da pravi razliku između iskaza o činjeničnom stanju i izjava o mišljenju	OS
1109		Zna da pravi veze između argumenata i informacija	OS
1110		Zna da ocenjuje na osnovu dokaza i iskustva	OS
1111		Ume da analizira alternativna gledišta	OS
1112		Koristi više od jednog izvora informacija pre nego što donese neku odluku	OS
1113		Zna da koristi više od jednog izvora informacija pre nego što donese neku odluku	OS
1114		Kada je suočen/a s nekim problemom, pokušava da utvrdi šta ga je prouzrokovalo	OS
1115		Zna da se kritički osvrne na prethodna iskustva kako bi se informisao/la o budućem napretku	OS
1116		Zna da konstruiše neki logički i odbranjiv argument za neko konkretno tumačenje ili protiv njega	OS
1117		Zna da ocenjuje argumente, tvrdnje i uverenja	OS
1118		Zna da identifikuje logičke odnose u materijalu koji se analizira	OS
1119	Ključ 66	Zna da proceni rizike povezane s različitim opcijama	Srednji
1120	Ključ 67	Pokazuje da razmišlja o tome da li su informacije koje koristi tačne	Srednji

1121		Ume da analizira dokaze kada ocenjuje neki argument	Srednji
1122		Ume da analizira različita gledišta, proizvode ili prakse nađene u drugim kulturama	Srednji
1123		Zna da donosi sudove o tome da li je materijal koji se analizira primeren ili koristan	Srednji
1124		Zna da kritički ocenjuje informacije	Srednji
1125		Zna da donosi sudove o tome da li je materijal koji se analizira ubedljiv ili nije	Srednji
1126		Zna da pravi razliku između relevantnih i irelevantnih informacija i dokaza	Srednji
1127		Pokazuje da razmatra rizike i/ili koristi od nekog izbora pre nego što donese neku odluku	Srednji
1128		Ume logično i sistematično da analizira materijal	SN
1129		Utvrđuje prioritete pre donošenja neke odluke	SN
1130		Koristi uverljive dokaze da bi donosio sudove	SN
1131		Zna da pravi analize troškova i koristi različitih opcija	SN
1132		Ume da analizira sve informacije koje ima o različitim izborima pre nego što donese neku odluku	SN
1133		Pokazuje obzir prema tačnosti u analizi i oceni informacija	SN
1134		Zna da identifikuje uzročne odnose u materijalu koji se analizira	SN
1135		Zna da donosi sudove o tome da li je materijal koji se analizira istinit, tačan ili pouzdan ili nije	SN
1136		Zna da kritički ocenjuje postupke onih koji imaju odgovornosti da poštuju, promovišu i ostvaruju ljudska prava	SN
1137		Zna da ispita verovatnoću rezultata za svako moguće rešenje nekog problema	SN
1138		Zna da koristi različite vrste rezonovanja (induktivno, deduktivno itd.), prema potrebi	SN
1139	Ključ 68	Zna da utvrdi sve nepodudarnosti ili nedoslednosti ili neslaganja u štivu koje se analizira	Napredni
1140	Ključ 69	Zna da koristi jasne i utvrđene kriterijume, načela ili vrednosti za donošenje sudova	Napredni
1141		Ume da analizira motive, namere i planove ljudi koji proizvode propagandu, stereotipe, netoleranciju i govor mržnje u masovnim medijima (npr. u novinama, na TV)	Napredni
1142		Zna da izvodi rezultate neke analize zajedno na organizovan i koherentan način kako bi konstruisao/la logičke i odbranjive zaključke	Napredni

1143		Kada dođe do rešavanja nekog problema, misli o svim stvarima koje su deo tog problema pre nego što odluči šta da uradi	Napredni
1144		Zna da proizvodi nove sinteze elemenata koji su ispitani	Napredni
1145		Ume da analizira kako delovi neke celine međusobno reaguju jedni s drugima kako bi proizveli sveukupne ishode	Napredni
1146		Zna da ispituje i kratkoročne i dugoročne perspektive	Napredni
1147		Zna da ocenjuje unapred stvorene zaključke i pretpostavke na kojima se materijal zasniva	Napredni

12. Veštine slušanja i opažanja

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1201	Ključ 70	Pažljivo će saslušati drugačija mišljenja	Osnovni
1202	Ključ 71	Sa pažnjom sluša druge ljude	Osnovni
1203		Aktivno sluša ostale	Osnovni
1204		Obraća pažnju, ne samo na ono što se kaže nego i na to kako se to kaže	OS
1205		Pamti detalje ponašanja drugih ljudi	OS
1206		Pomno prati ponašanje drugih ljudi	OS
1207	Ključ 72	Posmatra gestikulaciju govornika i opšti govor njihovih tela da mu/joj pomognu da razume značenje onoga što mu/joj oni govore	Srednji
1208	Ključ 73	Zna da pomno da sluša kako bi otkrio/la značenje i namere druge osobe	Srednji
1209		Posmatra govor tela drugih ljudi kako bi sebi pomogao/la da razume šta oni pokušavaju da kažu	Srednji
1210		Kada je nov/a u nekoj grupi s ljudima iz neke druge zemlje, pokušava da sazna pravila u toj grupi tako što posmatra njihovo ponašanje	SN
1211		Otkriva obrasce maternjeg jezika govornika (npr. kada zahteva, izvinjava se ili kada se žali) pomno posmatrajući njihovo ponašanje	SN
1212		Koristi neverbalne znakove drugih ljudi kako bi identifikovao/la njihove neizgovorene misli ili zabrinutosti	SN
1213	Ključ 74	Obraća pažnju na ono šta drugi ljudi podrazumevaju, ali ne govore	Napredni
1214	Ključ 75	Primećuje kako ljudi koji pripadaju drugim kulturama reaguju drugačije na istu situaciju	Napredni
1215		Pažljivo posmatra ponašanje ljudi koji su druge kulturne pripadnosti	Napredni

13. Empatija

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1301	Ključ 76	Zna da prepozna kada je nekom drugom potrebna njegova/njena pomoć	Osnovni
1302	Ključ 77	Izražava saosećanje za loše stvari koje je video/la da se dešavaju drugim ljudima	Osnovni
1303		Izražava saosećanje za ljude koji su nepravedno tretirani	Osnovni
1304		Izražava saosećanje za druge ljude kada oni imaju probleme	Osnovni
1305		Izražava saosećanje za drugu osobu koja je povređena ili uznemirena	Osnovni
1306		Oseća kada drugi budu iritirani	Osnovni
1307		Zna da prepozna da li je pojedinac ljut na njega/nju	Osnovni
1308		Obraća pažnju na to šta osećaju ostali ljudi	OS
1309		Zna da opiše osećanja identifikovana kod drugih ljudi	OS
1310		Uzruja se kada vidi da se s nekim loše postupa	OS
1311		Izražava simpatiju za nesreće drugih ljudi	OS
1312		Zna da objasni zašto se neko drugi uzrujava	OS
1313	Ključ 78	Trudi se da bolje razume svoje prijatelje zamišljajući kako stvari izgledaju iz njihovog ugla	Srednji
1314	Ključ 79	Uzima u obzir osećanja drugih ljudi kada donosi odluke	Srednji
1315		Zna da tačno opiše emocije, osećanja i potrebe drugih ljudi	Srednji
1316		Kada razgovara s nekim, pokušava da razume šta oni osećaju	Srednji
1317		Pokazuje sposobnost da sebe stavi u položaj onih kojima je neugodno	Srednji
1318		Izražava zabrinutost za druge ljude koji su iskorišćavani	Srednji
1319		Pokazuje sposobnost da opiše šta drugi ljudi osećaju	Srednji
1320		Izražava simpatiju za ljude koji imaju manje sreće od njega/nje	Srednji
1321		Izražava simpatiju za pojedinca koji nema prijatelje	Srednji
1322		Zna da prepozna kada nekog treba utešiti i emocionalno podržati, čak i ako ta osoba to ne pokazuje otvoreno	SN
1323		Uznemiri se kada vidi da je neko isključen iz neke grupe	SN
1324		Kada su drugi uznemireni, postaje tužan/na ili zabrinut/a za njih	SN
1325	Ključ 80	Izražava gledište da, kada razmišlja o ljudima u drugim zemljama, deli njihove radosti i tuge	Napredni

1326	Ključ 81	Ispravno čita osećanja drugih ljudi, čak i kada oni ne žele da ih pokažu	Napredni
1327		Zna da opiše jedinstvene brige drugih ljudi	Napredni

14. Fleksibilnost i prilagodljivost

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1401	Ključ 82	Menja mišljenje ukoliko mu/joj se argumentovano pokaže da je to neophodno	Osnovni
1402	Ključ 83	Zna da promeni sopstvene odluke ako posledice takvih odluka pokazuju da je to neophodno	Osnovni
1403		Prilagođava način rada kada je to potrebno	Osnovni
1404		Prilagođava stil interakcije kako bi imao/la delotvorniju interakciju s drugim ljudima, kada je to potrebno	Osnovni
1405		Menja način na koji objašnjava neku ideju ako to data situacija zahteva	Osnovni
1406		Prilagođava svoje ponašanje u novim situacijama uzimajući u obzir lekcije naučene u prethodnim situacijama	Osnovni
1407		Menja način na koji radi stvari kada vidi neki problem oko toga kako se stvari odvijaju	OS
1408		Prilagođava se na nove situacije prikupljajući više informacija	OS
1409		Lako se prilagođava na nove ljude	OS
1410		Prilagođava planove kao odgovor na okolnosti koje se menjaju	OS
1411		Kada ima neki problem, pokušava da ga reši na različite načine	OS
1412		Ako nešto ne ide po planu, menja svoje postupke kako bi pokušao/la da dostigne dati cilj	OS
1413	Ključ 84	Prilagođava se novim situacijama koristeći novu veštinu	Srednji
1414	Ključ 85	Prilagođava se novim situacijama primenjujući znanje na neki drugi način	Srednji
1415		Menja sopstveni način na koji nešto radi u svetlu novih uvida	Srednji
1416		Pokazuje sposobnost da se fleksibilno odnosi prema novim ljudima, mestima i situacijama i da im se prilagođava	Srednji
1417		Pokazuje fleksibilnost kada se suočava s preprekama	Srednji
1418		Pokazuje fleksibilnost kada ima interakciju sa osobama koje su drugačije kulturne pripadnosti od njega/nje	Srednji

1419		Zna da modifikuje sopstvene strategije učenja kada je potrebno	Srednji
1420		Lako se prilagođava na nove situacije	Srednji
1421		Pozdravlja nove i neobične situacije	Srednji
1422		Delotvorno se prilagođava na promenu	Srednji
1423		Lako se prilagođava na nova kulturna okruženja	SN
1424		Pokazuje sposobnost da prevaziđe anksioznosti, brige i nesigurnosti oko sastajanja i interakcije s drugim ljudima koji su drugačije kulturne pripadnosti od njega/nje	SN
1425		Kada razgovara s ljudima iz drugih kulturnih konteksta, odgovarajuće prilagođava vrstu gestova koje koristi	SN
1426		Dobro se prilagođava na različite zahteve i kontekste	SN
1427		Zna da prilagodi svoj uobičajeni način razmišljanja prema potrebama i okolnostima	SN
1428		Zna da se prilagođava na različite kulturne stilove i ponašanja	SN
1429		Kontroliše sopstvene emocije gledajući stvari iz svoje perspektive	SN
1430	Ključ 86	Usvaja društveno-kulturne konvencije drugih kulturnih ciljnih grupa kada stupa u interakciju sa članovima tih grupa	Napredni
1431	Ključ 87	Zna da prilagodi svoje ponašanje da ono bude odgovarajuće za druge kulture	Napredni
1432		Mada pripada svojoj kulturi, skoro je podjednako komotan/na u jednoj ili više drugih kultura	Napredni
1433		Zna da koristi odgovarajuće strategije za prilagođavanje na kulturu druge zemlje	Napredni

15. Jezičke, komunikativne i višejezičke veštine

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1501	Ključ 88	Zna da izrazi svoje mišljenje o nekom problemu	Osnovni
1502	Ključ 89	Pita govornike da ponove šta su rekli ako mu/joj to nije bilo jasno	Osnovni
1503		Kada razgovara s nekim, pokušava da održi kontakt očima	Osnovni

1504		Koristi gestove kao jedan način da pokuša da prenese svoje značenje	Osnovni
1505		Zna da prenese svoju poentu	Osnovni
1506		Postavlja pitanja kao način da bude uključen/a u konverzacije	OS
1507		Koristi jezik tela kako bi pomogao/la da se pojača ono što hoće da kaže	OS
1508		Saopštava drugim ljudima da je prijemčiv/a na njihove ideje	OS
1509		Postiže dobre interakcije s drugima čineći sopstvena saopštenja jasnim	OS
1510		Zna da identifikuje kada dve osobe pokušavaju da kažu istu stvar, ali na druge načine	OS
1511		Kada postoji neki problem s komunikacijom, vrlo često nalazi načine da to zaobiđe (npr. korišćenjem gestova, ponovnim objašnjavanjem, pojednostavljivanjem)	OS
1512		Koristi svoje ruke da ilustruje ono što pokušava da kaže	OS
1513	Ključ 90	Postavlja pitanja koja pokazuju da razume stavove drugih ljudi	Srednji
1514	Ključ 91	Zna da usvoji drugačije načine izražavanja uljudnosti na stranom jeziku	Srednji
1515		Zna da nagovara druge ljude i da pregovara s njima	Srednji
1516		Pazi da se njegove/njene poruke razumeju onako kako je nameravao/la	Srednji
1517		Zna da identifikuje kada ga pojedinac sluša, ali ne čuje šta govori	Srednji
1518		Kada dođe do nejasnih komunikacija, može na zadovoljavajući način da ih pojasni ili drugačije rešava	Srednji
1519		Zna da podesi i modifikuje sopstveno jezičko i komunikativno ponašanje i da koristi komunikativne konvencije koje su odgovarajuće za njegovog/njenog sagovornika	SN
1520		Zna da komunicira efikasno i delotvorno u nekom interkulturalalnom ambijentu	SN
1521		Zna da osigura da razume šta druga osoba govori pre nego što odgovori	SN
1522		Preformuliše ono što je druga osoba rekla kako bi bio/bila siguran/na da ju je razumeo/la	SN
1523		Zna da rešava prekide u komunikaciji dajući ponovljene izjave, revizije ili pojednostavljenja sopstvenih pogrešno shvaćenih saopštenja	SN
1524		Zna da prepozna različite načine govora koji se koriste u najmanje jednoj drugoj društvenoj grupi ili kulturi	SN

1525		Zna da postavlja pitanja radi pojašnjenja na odgovarajući i senzitivan način kada se otkriju nedoslednosti između verbalnih i neverbalnih poruka koje daje druga osoba	SN
1526	Ključ 92	Zna jezički da posreduje u interkulturalalnim razmenama putem prevođenja, tumačenja ili objašnjavanja	Napredni
1527	Ključ 93	Zna uspešno da izbegava interkulturalalne nesporazume	Napredni
1528		Zna da zadovoljava komunikativne zahteve interkulturalalnih situacija korišćenjem nekog zajedničkog jezika da bi se razumeo drugi jezik	Napredni
1529		Zna da prepozna različite komunikativne konvencije koje se koriste u najmanje jednoj drugoj društvenoj grupi ili kulturi	Napredni
1530		Stručan/na je jezički i kulturno u najmanje jednom jeziku i kulturi koja nije njegova/njena	Napredni

16. Veštine za saradnju

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1601	Ključ 94	Izgrađuje pozitivne odnose s drugim ljudima u grupi	Osnovni
1602	Ključ 95	Kada radi kao član grupe, odrađuje svoj deo posla u grupnom radu	Osnovni
1603		Zna da radi delotvorno i sa uvažavanjem s drugim ljudima	Osnovni
1604		Zna da bude timski igrač u nekoj grupi	Osnovni
1605		Zna da radi na pozitivan način s drugim ljudima	Osnovni
1606		Deli sopstvene ideje i resurse s drugima	Osnovni
1607		Kada radi kao član neke grupe, pokazuje uvažavanje i poštovanje prema drugim članovima grupe	OS
1608		Radi dobro s drugim ljudima	OS
1609		Kada radi kao član neke grupe, postupa u skladu sa odlukama ili aktivnostima tima	OS
1610		Kada radi kao član neke grupe, može delotvorno da izrazi sopstvena uverenja i mišljenja ostalim članovima te grupe	OS
1611		Delotvorno sarađuje s drugim ljudima	OS
1612		Prihvata zajedničku odgovornost za saradnički posao	OS
1613		Zna da pomogne drugima oko njihovog posla kada je potrebno	OS
1614		Produktivan je timski radnik/ca	OS
1615	Ključ 96	Radi na izgradnji konsenzusa radi postizanja ciljeva grupe	Srednji

1616	Ključ 97	Kada radi kao član grupe, obaveštava ostale o svim relevantnim ili korisnim informacijama	Srednji
1617		Zna da pomogne nekom novom da postane deo neke grupe	Srednji
1618		Delotvorno učestvuje u grupnim sastancima	Srednji
1619		Proaktivno razmenjuje korisne informacije/znanje sa ostalima	Srednji
1620		Konzistentno dobro učestvuje u grupnim aktivnostima	Srednji
1621		Kada radi kao član neke grupe, podstiče članove grupe da iskazuju svoja gledišta i mišljenja	SN
1622		Prihvata raznolike uloge kada radi u grupama	SN
1623		Deluje smirujuće na druge članove grupe kada se suoče s nekim problemom	SN
1624		Pomaže da se drugi motivišu kada radi u nekoj grupi, podstičući ih da učestvuju	SN
1625		Konzistentno radi sa ostalima da postigne ciljeve i obavi zadatke	SN
1626		Zna da postavi grupne ciljeve	SN
1627		Zna da motiviše ostale članove grupe da sarađuju i jedni drugima pomažu kako bi postigli grupne ciljeve	SN
1628		Kada radi kao član neke grupe, traži i koristi veštine, ideje i mišljenja ostalih članova grupe	SN
1629	Ključ 98	Stvara entuzijazam među članovima grupe radi postizanja zajedničkih ciljeva	Napredni
1630	Ključ 99	Kada radi s drugima, podržava ih uprkos razlikama u gledištima	Napredni
1631		Traži povoljne prilike da kooperativno radi s drugim ljudima	Napredni
1632		Kada vidi nešto što treba da se uradi, pokušava da pridobije druge ljude da sa njim/njom rade na tome	Napredni
1633		Zna da ubedi druge članove grupe da dele svoje relevantno i korisno znanje, iskustvo ili ekspertizu	Napredni
1634		Uključuje druge ljude u planiranje i razvoj akcionih planova kako bi pridobio/la njihovu privrženost	Napredni

17. Veštine za rešavanje sukoba

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1701	Ključ 100	Zna da komunicira sa sukobljenim stranama na pristojan način	Osnovni
1702	Ključ 101	Zna da utvrdi opcije za rešavanje sukoba	Osnovni
1703		Radi sa ostalima da bi rešavao sukobe	Osnovni

1704		Pokazuje sposobnost da proizvodi praktična rešenja za sukobe	OS
1705		Zna da sluša stranke u sukobu kako bi identifikovao/la zajedničke interese	OS
1706		Radi na rešavanju sukoba pokazujući poštovanje za mišljenja drugih	OS
1707		Pomaže drugima da utvrde kako da reše neslaganja	OS
1708		Zna da podstiče aktivno slušanje i otvorenu diskusiju kao sredstvo za rešavanje sukoba	OS
1709		Zna da na primeren način da prilazi ljudima umešanim u neki sukob	OS
1710	Ključ 102	Zna da pomogne drugima da rešavaju sukobe tako što im pomaže da razumeju opcije koje imaju na raspolaganju	Srednji
1711	Ključ 103	Zna da ohrabri strane koje su umešane u sukobe da aktivno slušaju jedni druge i podele probleme i brige	Srednji
1712		Nalazi rešenja za sukobe koji su međusobno korisni	Srednji
1713		Olakšava komunikaciju između ljudi koji doživljavaju sukob, a koji prethodno nisu mogli da reše svoje razlike	Srednji
1714		Zna da se koristi pregovaračkim veštinama da rešava sukobe	Srednji
1715		Zna da pomaže strankama u sukobu da nađu dodirne tačke na kojima mogu da grade neki dogovor	Srednji
1716	Ključ 104	Redovno inicira razgovor da bi pomagao/la u rešavanju međuljudskih sukoba	Napredni
1717	Ključ 105	Zna da se efikasno nosi sa emocionalnim stresom, uznemirenošću i nesigurnošću drugih ljudi u situacijama koje uključuju sukob	Napredni
1718		Zna da usmerava stranke u sukobu da se dogovore oko najboljih i međusobno prihvatljivih rešenja njihovog sukoba	Napredni
1719		Kada rešava sukobe, dosledno se fokusira na relevantna pitanja na raspolaganju i izbegava da dozvoli da se sekundarna ili nepovezana pitanja upliću u ishod	Napredni
1720		Zna da preradi moguće kompromise ili rešenja sukoba	Napredni

ZNANJE i KRITIČKO RAZUMEVANJE

18. Znanje i kritičko razumevanje sebe

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1801	Ključ 106	Zna da opiše sopstvene motivacije	Osnovni
1802	Ključ 107	Zna da opiše na koji način njegove/njene misli i emocije utiču na njegovo/njeno ponašanje	Osnovni
1803		Zna da se kritički osvrne na sopstvene motive, potrebe i ciljeve	OS
1804		Zna da objasni kako njegove/njene lične karakteristike utiču na njegovo/njeno ponašanje u različitim situacijama	OS
1805	Ključ 108	Zna da se kritički osvrne na sopstvene vrednosti i uverenja	Srednji
1806	Ključ 109	Zna da se kritički osvrne na sebe iz više različitih uglova	Srednji
1807		Zna da se kritički osvrne na to kako ga/je drugi ljudi percipiraju	SN
1808		Zna da se kritički osvrne na načine na koje njegove/njene misli i emocije utiču na njegovo/njeno ponašanje	SN
1809		Zna da se kritički osvrne na sopstveni pogled na svet	SN
1810	Ključ 110	Zna da se kritički osvrne na sopstvene predrasude i stereotipe i na ono šta stoji iza njih	Napredni
1811	Ključ 111	Zna da se kritički osvrne na sopstvene emocije i osećanja u čitavom nizu situacija	Napredni
1812		Zna da se kritički osvrne na to kako na njegove/njene sudove utiču njegove/njene kulturne pripadnosti	Napredni
1813		Zna da se kritički osvrne na faktore koji su uticali na njegov/njen sopstveni interkulturalalni razvoj	Napredni

19. Znanje i kritično razumevanje jezika i komunikacije

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
1901	Ključ 112	Zna da objasni kako ton glasa, kontakt očima i govor tela mogu pomoći u komunikaciji	Osnovni
1902	Ključ 113	Zna da opiše društveni uticaj i efekte različitih stilova komuniciranja na druge	Srednji
1903	Ključ 114	Zna da objasni kako se društveni odnosi ponekad šifruju jezičkim oblicima koji se koriste u razgovorima (npr. u pozdravima, načinima obraćanja, korišćenju poštapalica/psovki)	Srednji
1904		Zna da objasni kako se koriste različite forme jezika u različitim situacijama i kontekstima	Srednji
1905		Zna da se kritički osvrne na to kako različiti stilovi komunikacije mogu da dovedu do prekida komunikacije	Srednji
1906		Zna da opiše različite komunikativne konvencije koje se koriste u barem jednoj drugoj društvenoj grupi ili kulturi	Srednji
1907		Zna da se kritički osvrne na to kako različite publike mogu da percipiraju različita značenja iz istih informacija	Srednji
1908		Zna da opiše neke efekte koje korišćenje različitih jezičkih stilova može da ima u društvenim i radnim situacijama	Srednji
1909		Zna da se kritički osvrne na to kako interkulturalalna komunikacija može da pogađa odnose između ljudi koji imaju različite kulturne pripadnosti	SN
1910		Zna da se kritički osvrne na to kako sopstvene pretpostavke, unapred stvoreni zaključci, percepcije, uverenja i sudovi zavise od konkretnog(ih) jezika koje čovek govori	SN
1911		Zna da se kritički osvrne na neke efekte koje korišćenje različitih jezičkih stilova može da ima u društvenim i radnim situacijama	SN
1912	Ključ 115	Zna da objasni zašto ljudi iz drugačijih kultura možda koriste drugačije verbalne i neverbalne konvencije komuniciranja koje imaju smisla sa njihove tačke gledišta	Napredni
1913	Ključ 116	Zna da se kritički osvrne na različite konvencije komuniciranja koje se koriste u najmanje jednoj drugoj društvenoj grupi ili kulturi	Napredni

20A. Znanje i kritičko razumevanje politike, prava i ljudskih prava

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
2001	Ključ 117	Zna da objasni značenje osnovnih političkih koncepata, uključujući i demokratiju, slobodu, građanstvo, prava i odgovornosti	Osnovni
2002	Ključ 118	Zna da objasni zašto svako ima odgovornost da poštuje ljudska prava drugih	Osnovni
2003		Zna da objasni značenje osnovnih pravnih koncepata, uključujući i pravdu, jednakost, potrebu za zakonima i propisima, i vladavinu prava	Osnovni
2004		Zna da se kritički osvrne na pojam ljudskih prava	Osnovni
2005		Zna da opiše obaveze država u odnosu na ljudska prava	OS
2006	Ključ 123	Zna da objasni univerzalnu, neotuđivu i nedeljivu prirodu ljudskih prava	Srednji
2007	Ključ 124	Zna kritički da se osvrne na odnos između ljudskih prava, demokratije, mira i bezbednosti u svetu globalizacije	Srednji
2008	Ključ 125	Zna da se kritički osvrne na temeljne uzroke kršenja ljudskih prava, uključujući i ulogu stereotipa i predrasuda u procesima koji vode ka zloupotrebi ljudskih prava	Srednji
2009		Zna da se kritički osvrne na izazove ljudskih prava koji postoje u njegovoj/njenoj zajednici i društvu	Srednji
2010		Zna da se kritički osvrne na probleme ljudskih prava ili pokrete u svojoj zemlji	Srednji
2011		Zna da se kritički osvrne na ljudska prava kao okvir vrednosti i njegov bliski odnos s drugim moralnim, etičkim i verskim vrednosnim okvirima	SN
2012	Ključ 130	Zna da opiše različite načine na koje građani mogu da utiču na praktičnu politiku	Napredni
2013	Ključ 131	Zna da se kritički osvrne na razvojnu prirodu okvira ljudskih prava i stalni razvoj ljudskih prava u različitim regionima sveta	Napredni
2014		Zna da se kritički osvrne na prirodu i svrhe demokratskih političkih procesa	Napredni
2015		Zna da se kritički osvrne na prirodu i svrhe zakona	Napredni

20B. Znanje i kritičko razumevanje kulture, kultura, religije

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
2016	Ključ 119	Zna da opiše osnovne kulturne prakse (npr. navike u jelu, prakse pozdravljanja, načine obraćanja ljudima, učtivost) u jednoj drugačijoj kulturi	Osnovni
2017	Ključ 120	Zna da se kritički osvrne na to kako su sopstveni pogledi na svet samo jedan od mnogih pogleda na svet	Osnovni
2018		Zna da opiše nekoliko različitih kultura, naročito vrednosti, običaja i praksa koje su zajedničke u tim kulturama	Osnovni
2019		Zna da se kritički osvrne na to kako interkulturalalne interakcije mogu da utiču na situacije i događaje	OS
2020		Zna da opiše zajedničke osobine i razlike koje postoje između različitih verskih tradicija	OS
2021	Ključ 126	Zna da objasni opasnosti od generalizacije ponašanja pojedinaca na celokupnu kulturu	Srednji
2022	Ključ 127	Zna da se kritički osvrne na verske simbole, verske rituale i korišćenje jezika u verske svrhe	Srednji
2023		Zna da objasni zašto sve kulturne grupe imaju pojedince koji osporavaju i dovode u pitanje tradicionalna kulturna značenja	Srednji
2024		Zna da se kritički osvrne na ulogu religije i nereligijskih uverenja u društvu i javnom životu	Srednji
2025		Zna da objasni zašto se sve kulturne grupe stalno razvijaju i menjaju	SN
2026		Zna da objasni zašto su sve kulturne grupe interno promenljive, raznolike i heterogene	SN
2027		Ume da analizira promenljivost koja se javlja u obrascima ponašanja unutar kulture	SN
2028		Ume da analizira promenljivosti koja se javlja u obrascima ponašanja širom kultura	SN
2029		Zna da se kritički osvrne na to kako strukture moći i diskriminatorne prakse unutar kulturnih grupa funkcionišu kako bi se opirale povoljnim prilikama za razvlašćene članove grupe	SN
2030		Zna da opiše ključne aspekte istorije konkretnih religioznih tradicija	SN
2031		Zna da se kritički osvrne na činjenicu da će se lična izražavanja religije verovatno razlikovati na različite načine od standardnih udžbeničkih predstava tih religija	SN
2032		Identifikuje ključne tekstove i ključne doktrine konkretnih verskih tradicija	SN

2033		Zna da opiše ključne karakteristike uverenja, vrednosti, praksa i iskustva pojedinaca koji praktikuju konkretne religije	SN
2034		Zna da se kritički osvrne na uverenja, vrednosti, prakse i iskustva vernika	SN
2035	Ključ 132	Zna da objasni zašto ne postoje kulturne grupe koje imaju čvrsto usađene karakteristike	Napredni
2036	Ključ 133	Zna da objasni zašto se sve verske grupe stalno razvijaju i menjaju	Napredni
2037		Zna da opiše internu raznolikost uverenja i praksa koje postoje unutar pojedinačne religije	Napredni

20C. Znanje i kritičko razumevanje istorije, medija, ekonomije, okoline i održivosti

ID	Br. ključa	Deskriptor	Klasifikacija
2038	Ključ 121	Zna da proceni uticaj društva na svet prirode, na primer, u smislu porasta broja stanovnika, razvoja stanovništva, potrošnje resursa	Osnovni
2039	Ključ 122	Zna da se kritički osvrne na rizike vezane za štetu po životnu sredinu	Osnovni
2040		Zna da se kritički osvrne na ekološku međuzavisnost globalne zajednice	Osnovni
2041		Zna da se kritički osvrne na vrednosti, ponašanje i životne stilove koji su potrebni za održivu budućnost	Osnovni
2042		Zna da se kritički osvrne na potrebu za odgovornom potrošnjom	Osnovni
2043		Zna da se kritički osvrne na načine na koje građani i vlade mogu da doprinesu održivosti životne sredine	Osnovni
2044		Zna da se kritički osvrne na globalne nejednakosti	Osnovni
2045	Ključ 128	Zna da opiše uticaje koje propaganda ima u savremenom svetu	Srednji
2046	Ključ 129	Zna da objasni kako ljudi mogu da se čuvaju i štite od propagande	Srednji
2047		Zna da objasni šta je propaganda	Srednji
2048		Zna da objasni šta čini ljude ranjivim u odnosu na propagandu	Srednji
2049	Ključ 134	Zna da se kritički osvrne na to kako se istorije često predstavljaju i predaju sa etnocentrične tačke gledišta	Napredni
2050	Ključ 135	Zna da objasni nacionalne ekonomije i kako privredni i finansijski procesi utiču na funkcionisanje društva	Napredni

2051		Zna da se kritički osvrne na fluidnu prirodu istorije i kako tumačenja prošlosti variraju tokom vremena i širom kultura	Napredni
2052		Zna da se kritički osvrne na različite narative iz različitih perspektiva o istorijskim silama i faktorima koji su oblikovali savremeni svet	Napredni
2053		Zna da se kritički osvrne na to kako je evoluirao pojam građanstva na različite načine u različitim kulturama	Napredni
2054		Zna da ukratko opiše različite narative iz različitih perspektiva o istorijskim silama i faktorima koji su oblikovali savremeni svet	Napredni
2055		Zna da se kritički osvrne na procese istorijskog istraživanja	Napredni
2056		Zna da se kritički osvrne na etička pitanja vezana za globalizaciju	Napredni
2057		Zna da se kritički osvrne na ekonomsku međusobnu zavisnost globalne zajednice	Napredni
2058		Zna da se kritički osvrne na veze između ekonomskih, društvenih, političkih i ekoloških procesa	Napredni
2059		Zna da objasni uticaj koji lični izbori, politička delovanja i obrasci potrošnje mogu da imaju u drugim delovima sveta	Napredni

Poglavlje 3

Razvoj, testiranje i rangiranje deskriptora

Glavni izvor inspiracije za razvoj deskriptora za KDK bio je prethodni rad koji je obavljen na razvoju deskriptora za Zajednički evropski referentni okvir za jezike (CEFR).

Razmatrajući to uspešno iskustvo u razvoju deskriptora za CEFR preduzet je sličan proces formulisanja, testiranja i rangiranja deskriptora kompetencija za sadašnji Referentni okvir. Taj proces je razmatrao nekoliko faza:

1. Definisanje kriterijuma za formulisanje deskriptora.
2. Formulisanje početne velike banke nacrta deskriptora.
3. Izbor deskriptora na osnovu povratnih informacija od eksperata i profesionalaca iz obrazovanja.
4. Pilotiranje odabranih deskriptora u različitim obrazovnim okruženjima širom Evrope.
5. Rangiranje deskriptora na različite nivoe osposobljenosti.

Definisanje kriterijuma za formulisanje deskriptora

Na osnovu iskustva sa CEFR, navedeni su sledeći kriterijumi kao relevantni za formulisanje deskriptora:

i. **Sažetost**. Deskriptori su morali da budu kratki, a ne dugački, idealno ne duži od 25 reči.

ii. **Pozitivnost**. Svaki deskriptor je morao da izražava sposobnost u smislu pozitivne tvrdnje (npr. može, izražava, podržava), ne negativne tvrdnje (npr. ne može, ne uspeva, ima ograničeno). To bi omogućilo nastavniku da kaže: „Da, ova osoba može da uradi ovo / ima ovo (vrednost, stav, veštinu, znanje, razumevanje)" ili: „Ne, ova osoba ne može da uradi ovo / nema ovo (vrednost, stav, veštinu, znanje, razumevanje)."

iii. **Jasnoća**. Svaki deskriptor je morao da bude transparentan i bez žargona, i napisan korišćenjem relativno jednostavne gramatike.

iv. **Nezavisnost**. Svaki deskriptor je morao da bude nezavisan od svih ostalih deskriptora. Drugim rečima, svaki deskriptor je mogao da ima značenje samo u odnosu na formulaciju drugih deskriptora iz datog skupa. Zbog toga je izbegavano da deskriptori koriste istu tvrdnju više puta kako bi se formirao neki skup jednostavnom zamenom neke odredbene reči ili fraze širom tvrdnji (npr. loše/umereno/dobro, nekoliko/neki/mnogi/većina, prilično širok / vrlo širok), što bi značilo da te stavke nisu bile nezavisne jedna od druge.

v. **Određenost**. Svaki deskriptor je takođe trebalo da opisuje konkretna ponašanja ili postignuća koja bi ukazivala da li je neki pojedinac ovladao relevantnom vrednošću/stavom/veštinom/znanjem/razumevanjem ili nije.

Formulisanje početne velike banke nacrta deskriptora

Korišćen je niz izvornih materijala za razvoj početne banke nacrta deskriptora, uključujući postojeće skale, obrazovni materijal, istraživačke dokumente i dokumente praktične politike koji sadrže ili relevantne stavke skale ili kratke opisne tvrdnje koje su mogle da se izvuku, parafraziraju i koriste kao deskriptori ili tvrdnje o postignuću za 20 kompetencija navedenih u modelu Referentnog okvira. Ukupno je korišćeno 98 izvornih dokumenata. Neki od tih izvora nisu omogućavali da se direktno izvuku deskriptori, ali su umesto toga pružili korisne informacije u pogledu aspekata kompetencija koje treba uzeti u obzir kada se formulišu deskriptori i korišćeni su da se dvostruko proveri da su deskriptori koji su razvijani adekvatno obuhvatili kompletan obim svake kompetencije. Stavke skale i opisne tvrdnje sadržane u izvorima su izvučene i parafrazirane da konstruišu kratke samostojeće tvrdnje koje bi potencijalno mogle da posluže kao deskriptori. Pored toga, napisani su novi deskriptori za one kompetencije u modelu za koje je bilo nađeno relativno malo stavki skale ili tvrdnji. Novi deskriptori su takođe napisani tamo gde je ocenjeno da su postojali važni aspekti pojedinačnih kompetencija koje nisu dovoljno pokrivene deskriptorima koji su bili formulisani.

Na taj način je formulisano 2.085 potencijalnih deskriptora. Potom su dva eksperta koja su radila zajedno podvrgla kritičkoj kontroli usklađenost tih deskriptora sa pet napred navedenih kriterijuma. Nakon toga zadržan je 1.371 nacrt deskriptora koji je ušao u dalji izbor.

Izbor deskriptora

Od članova ekspertske grupe koja je razvijala Referentni okvir zatraženo je da daju povratne informacije o svakom 1.371 nacrtu deskriptora i da svaki pojedinačno ocene u pogledu njegove relevantnosti za ciljnu kompetenciju, jasnoće, nezavisnosti od drugih deskriptora, konkretnosti, uočljivosti u jednom obrazovnom okruženju i važnosti za ocenu ciljne kompetencije. Kao rezultat toga zadržano je 990 deskriptora koji su dobili visoke ocene, kao i pozitivne povratne informacije od ekspertske grupe.

Potom je tih 990 deskriptora poslato, radi dodatnih povratnih informacija, profesionalcima iz obrazovanja u 15 zemalja u Evropi korišćenjem onlajn upitnika koji je stavljen na raspolaganje na deset jezika. U tom upitniku su nastavnici, instruktori i ostale kategorije profesionalaca iz obrazovanja te deskriptore dodeljivali njihovim relevantnim kompetencijama (kako bi se osiguralo da je svaki deskriptor nedvosmisleno mapiran na samo jednu kompetenciju) kako bi se ti deskriptori ocenili u odnosu na tri kriterijuma (jasnoću, tačnost i uočljivost u jednom obrazovnom okruženju) da bi se ocenila korisnost svakog deskriptora za različite nivoe obrazovanja, te da bi se dale povratne informacije o tekstovima deskriptora. Povratne informacije je dalo 1.236 profesionalaca iz obrazovanja i na toj osnovi je zadržano 559 deskriptora, koji su dobili visoke ocene i koji su bili ispravno dodeljeni njihovoj nameravanoj kompetenciji, za narednu fazu.

Pilotiranje deskriptora

Tih 559 odabranih deskriptora je potom dostavljeno za pilotiranje u različitim kontekstima obrazovanja sa učenicima. Kako bi se poštovali statistički zahtevi uz održavanje veličine uzorka kojim se može upravljati, te da bi se osigurala prikladnost deskriptora za učenike, bili su uključeni samo učenici starosti devet godina i više.

Taj proces pilotiranja je imao tri krajnja cilja:

1. da se vrednuju deskriptori u konkretnom obrazovnom ambijentu;
2. da se eliminišu deskriptori koji ne bi mogli dosledno da se koriste u praksi;
3. da se rangiraju deskriptori tako što će se povezati s nivoima osposobljenosti.

Podršku tom procesu je dalo 858 nastavnika iz 16 zemalja, koji su radili u različitim socio-kulturnim kontekstima, kao i u različitim vrstama sistema obrazovanja. Uz pomoć obrazovnih vlasti u tim zemljama, nastavnici su se naročito pripremili za taj proces kroz radionice za obuku, nakon čega im je dat zadatak da provere valjanost ograničenog broja deskriptora (između 181 i 194). U tom smislu, od njih je zatraženo da posmatraju ponašanje jednog učenika u kontekstu niza relevantnih aktivnosti i da koriste deskriptore dok ga posmatraju navodeći da li je pokazao određeno ponašanje koje opisuje svaki deskriptor ili nije. Od nastavnika se potom tražilo da dostave svoje rezultate, kao i povratne informacije o lakoći korišćenja deskriptora u praksi, korišćenjem onlajn upitnika koji su stavljeni na raspolaganje na više jezika. Dobijeno je preko 250 odgovora za svaki od 559 deskriptora koji su bili dostavljeni za pilotiranje, što je bilo dovoljno za robusne i valjane rezultate u statističkoj obradi podataka.

Rangiranje deskriptora na različite nivoe osposobljenosti

Ti dobijeni podaci su obrađeni korišćenjem metodologije zasnovane na teoriji odgovora na stavku (Rašova analiza). Ta analiza omogućava rangiranje stavki (u našem slučaju, deskriptora kompetencija) prema njihovoj težini na datu dimenziju (u našem slučaju, komponentu relevantne kompetencije modela Referentnog okvira). Takva analiza proizvodi informacije koje omogućavaju da se donesu odluke o sledećem: (a) da li je neki određeni deskriptor prikladan za odgovarajuću komponentu kompetencije (to jest da li je on ogovarajući opis za tu datu kompetenciju); (b) kojem nivou osposobljenosti odgovara taj deskriptor.

To pitanje rangiranja deskriptora je osetljivo pitanje i moralo je da se rešava uz maksimalnu naučnu preciznost kako bi se dobile valjane, pouzdane i korisne reference za budući rad. Podaci dobijeni putem višejezičkih onlajn upitnika su obrađeni korišćenjem specijalizovanog softvera i takođe su podvrgnuti kvalitativnoj analizi.

Ishod je bio da je 447 deskriptora od 559, koji su bili podneti za fazu isprobavanja, potvrđeno kao korisni. Pored toga, neki od njih su mogli jasno da se povežu sa jednim od tri nivoa osposobljenosti (osnovnim, srednjim i naprednim), dok je za ostale, mada su bili valjani, utvrđeno da se nalaze između osnovnog i srednjeg nivoa ili između srednjeg i naprednog nivoa.

Od celog kompleta potvrđenih deskriptora, i na osnovu statističkih podataka i kvalitativne analize, utvrđeno je 135 ključnih deskriptora. Početna namera je bila da se za svaku kompetenciju identifikuju dva deskriptora za svaki od ta tri nivoa osposobljenosti. Međutim, ta analiza je zahtevala da se naprave neki izuzeci od tog pravila – po tri ključna deskriptora po nivou za neke kompetencije; veći broj ključnih deskriptora po nivou za „znanje i kritičko razumevanje sveta", a samo jedan valjan deskriptor za jedan nivo u slučaju tri kompetencije.

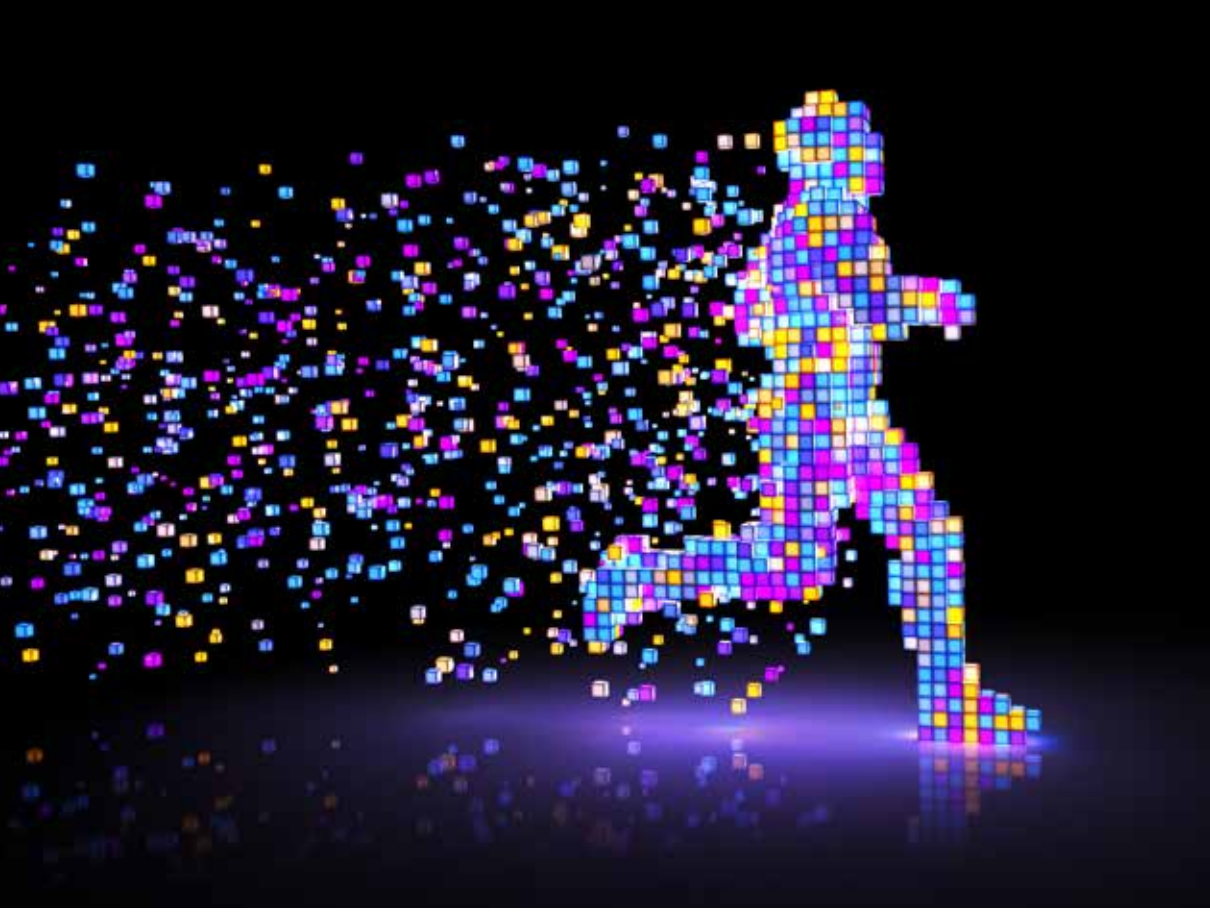

Zaključak

Deskriptori koji su razvijeni predstavljaju bitan resurs za one koji žele da koriste Referentni okvir u obrazovnom ambijentu pošto oni obezbeđuju operacionalizaciju kompetencija sadržanih u modelu Referentnog okvira u smislu konkretnih ponašanja koja učenici mogu da pokazuju.

Ti deskriptori mogu da se koriste u mnoge različite svrhe. Na primer mogu da se koriste kao kutija alata za one koji moraju da osmisle, primene i ocenjuju aktivnosti učenja i obrazovne inicijative za povećanje kompetencija učenika za demokratsku kulturu. Profesionalcima u obrazovanju koji žele da koriste te deskriptore u ove konkretne svrhe savetuje se da pročitaju poglavlja 1 i 2 o razvoju nastavnog plana i programa i pedagogiji u Knjizi 3 ove publikacije. Ti deskriptori takođe mogu da se koriste da podrže ocenjivanje trenutnog nivoa osposobljenosti učenika kako bi se utvrdile oblasti daljeg razvoja ili da bi se podržalo ocenjivanje osposobljenosti nakon nekog perioda učenja. Profesionalcima u obrazovanju koji žele da koriste deskriptore u bilo koju od ovih svrha savetuje se da pročitaju Poglavlje 3 o ocenjivanju u Knjizi 3. Korisnici deskriptora se takođe savetuju da pročitaju odeljak u Poglavlju 7 Knjige 1 o tome kako treba i – što je još važnije – kako ne treba koristiti deskriptore.

Dodatno štivo za proučavanje

Bond T. G. and Fox C. M. (2015), *Applying the Rasch model: fundamental measurement in the human sciences* (Primena Rašovog modela: osnovno merenje u humanističkim naukama) (3rd edn), Routledge, New York.

Savet Evrope (2001), *Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment* (CEFR), (Zajednički evropski referentni okvir za jezike: učenje, nastava, ocenjivanje (CEFR)), Cambridge University Press, Cambridge, dostupno na www.coe.int/t/dg4/linguistic/source/framework_en.pdf, pristupljeno 16. decembra 2017.

Kennedy D., Hyland A. and Ryan N. (2007), "Writing and using learning outcomes: a practical guide", („Pisanje i korišćenje ishoda učenja: praktični vodič"), in Froment E. et al. (eds), *EUA Bologna handbook – Making Bologna work*, Article C 3.4-1, Raabe Verlag, Berlin.

North B. (2000), *The development of a common framework scale of language proficiency*, (*Razvoj zajedničke okvirne skale poznavanja jezika*), Peter Lang, New York.

North B. and Schneider G. (1998), "Scaling descriptors for language proficiency scales", („Skaliranje deskriptora za skale poznavanja jezika"), *Language Testing* Vol. 15, No. 2, pp. 217-63.

Agenti prodaje za publikacije Saveta Evrope
Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE
La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
BE-1040 BRUXELLES
Tel.: + 32 (0)2 231 04 35
Fax: + 32 (0)2 735 08 60
E-mail: info@libeurop.eu
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services
c/o Michot Warehouses
Bergense steenweg 77
Chaussée de Mons
BE-1600 SINT PIETERS LEEUW
Fax: + 32 (0)2 706 52 27
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
http://www.jean-de-lannoy.be

CANADA
Renouf Publishing Co. Ltd.
22-1010 Polytek Street
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1
Tel.: + 1 613 745 2665
Fax: + 1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
http://www.renoufbooks.com

CROATIA/CROATIE
Robert's Plus d.o.o.
Marasovićeva 67
HR-21000 SPLIT
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803
Fax: + 385 21 315 804
E-mail: robertsplus@robertsplus.hr

CZECH REPUBLIC/
RÉPUBLIQUE TCHÈQUE
Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: + 420 2 424 59 204
Fax: + 420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
http://www.suweco.cz

DENMARK/DANEMARK
GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: + 45 77 66 60 00
Fax: + 45 77 66 60 01
E-mail: reception@gad.dk
http://www.gad.dk

FINLAND/FINLANDE
Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FI-00100 HELSINKI
Tel.: + 358 (0)9 121 4430
Fax: + 358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
http://www.akateeminen.com

FRANCE
Please contact directly /
Merci de contacter directement
Council of Europe Publishing
Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81
Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10
E-mail: publishing@coe.int
http://book.coe.int

Librairie Kléber
1, rue des Francs-Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: + 33 (0)3 88 15 78 88
Fax: + 33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: librairie-kleber@coe.int
http://www.librairie-kleber.com

NORWAY/NORVÈGE
Akademika
Postboks 84 Blindern
NO-0314 OSLO
Tel.: + 47 2 218 8100
Fax: + 47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
http://www.akademika.no

POLAND/POLOGNE
Ars Polona JSC
25 Obroncow Street
PL-03-933 W ARSZAWA
Tel.: + 48 (0)22 509 86 00
Fax: + 48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
http://www.arspolona.com.pl

PORTUGAL
Marka Lda
Rua dos Correeiros 61-3
PT-1100-162 L ISBOA
Tel: 351 21 3224040
Fax: 351 21 3224044
E mail: apoio.clientes@marka.pt
www.marka.pt

RUSSIAN FEDERATION/
FÉDÉRATION DE RUSSIE
Ves Mir
17b, Butlerova ul. - Office 338
RU-117342 M OSCOW
Tel.: + 7 495 739 0971
Fax: + 7 495 739 0971
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
http://www.vesmirbooks.ru

SWITZERLAND/SUISSE
Planetis Sàrl
16, chemin des Pins
CH-1273 ARZIER
Tel.: + 41 22 366 51 77
Fax: + 41 22 366 51 78
E-mail: info@planetis.ch

TAIWAN
Tycoon Information Inc.
5th Floor, No. 500, Chang-Chun Road
Taipei, Taiwan
Tel.: 886-2-8712 8886
Fax: 886-2-8712 4747, 8712 4777
E-mail: info@tycoon-info.com.tw
orders@tycoon-info.com.tw

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI
The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: + 44 (0)870 600 5522
Fax: + 44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
http://www.tsoshop.co.uk

UNITED STATES and CANADA/
ÉTATS-UNIS et CANADA
Manhattan Publishing Co
670 White Plains Road
USA-10583 SCARSDALE, NY
Tel: + 1 914 472 4650
Fax: + 1 914 472 4316
E-mail: coe@manhattanpublishing.com
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 STRASBOURG Cedex
Tel.: + 33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: + 33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: http://book.coe.int
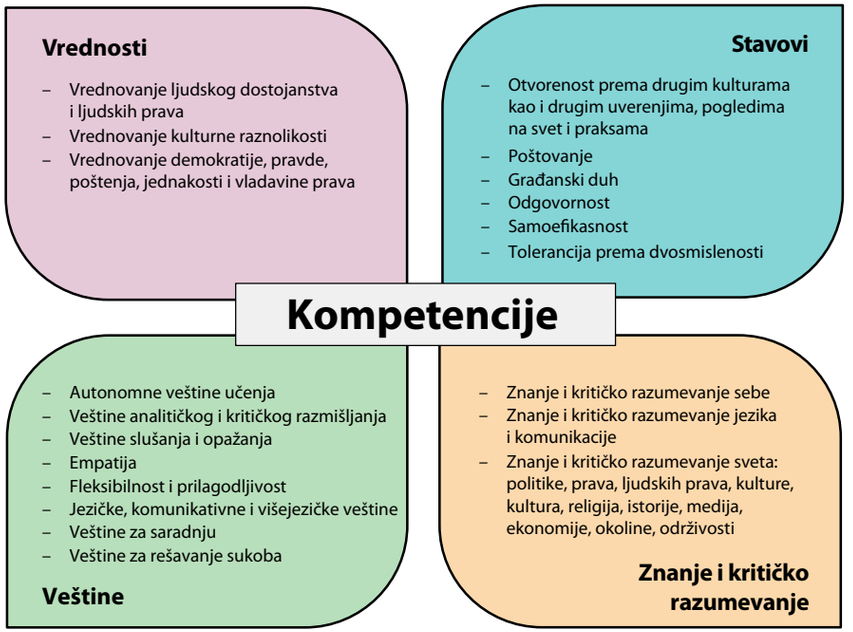
Model Kompetencija za demokratsku kulturu